

ingediend op **1802** (2022-2023) – Nr. 1
27 juli 2023 (2022-2023)

Voorstel van resolutie

van Staf Aerts, Mieke Schauvliege, Chris Steenwegen,
Stijn Bex, Björn Rzoska en Johan Danen

over de versterking
van het Vlaamse klimaatbeleid en de aanpassing
van het Vlaams Energie- en Klimaatplan (VEKP)

Het Vlaams Parlement,

- rekening houdend met:
 - 1° het Klimaatakkoord van Parijs van 2015, de daarin voorziene globale evaluatie van klimaatinspanningen in 2023 (global stocktake) en de nieuwe nationale klimaatplannen die ten laatste verwacht worden in 2025;
 - 2° de COP26 en het Klimaatpact van Glasgow van 2021 waarin de beperking van de wereldwijde opwarming tot maximaal 1,5°C als streefdoel vastgelegd werd, met de vraag de nationale klimaatinspanningen in die zin ook aan te passen;
 - 3° het besluit van COP27 in Sharm-el-Sheikh in 2022 rond een apart financieringsmechanisme voor 'loss and damage';
 - 4° de klimaatdoelstellingen vastgelegd door de Europese Unie in de Europese Klimaatwet en het 'Fit for 55'-programma;
 - 5° het RePowerEU-programma van de Europese Commissie om de afhankelijkheid van Russische olie en gas af te bouwen tegen 2030 door versneld te investeren in energiebesparing, hernieuwbare energie en diversificatie van energiebronnen, als reactie op de Russische invasie van Oekraïne;
 - 6° het voorstel van resolutie van Robrecht Bothuyne, Wilfried Vandaele, Willem-Frederik Schiltz, Bruno Tobback en Johan Danen betreffende een sterk Vlaams klimaatbeleid, dat werd ingediend en goedgekeurd op 23 november 2016 (*Parl.St.* VI.Parl. 2016-17, nr. 992/1-2);
 - 7° het voorstel van resolutie van Robrecht Bothuyne, Andries Gryffroy, Willem-Frederik Schiltz, Bruno Tobback en Johan Danen betreffende het Vlaamse en nationale klimaatbeleid, dat werd ingediend en goedgekeurd op 24 oktober 2018 (*Parl.St.* VI.Parl. 2018-19, nr. 1713/1-2);
 - 8° het ontwerp van Vlaams Energie- en Klimaatplan 2021-2030, goedgekeurd door de Vlaamse Regering op 12 mei 2023;
 - 9° het Vlaams Klimaatadaptatieplan 2030 van september 2022 (non-paper) en het geactualiseerde Sigma-plan van 2005;
- stelt vast dat:
 - 1° België en Vlaanderen de klimaatdoelstellingen voor 2020 enkel haalden door toedoen van de covidcrisis (Peter Journeay-Kaler);
 - 2° de klimaatdoelstellingen vastgelegd door de Vlaamse Regering, vooral de doelstelling om de uitstoot van broeikasgassen terug te dringen met 40% tot 2030 en met 85% tegen 2050, niet sporen met de Europese Klimaatwet,
 - 3° de Vlaamse Regering absoluut niet op schema zit om zelfs de eigen beperkte klimaatdoelstellingen tegen 2030 te halen, met name:
 - a) de doelstelling om de uitstoot van broeikasgassen terug te dringen met 40%;
 - b) de doelstelling inzake energie-efficiëntie;
 - 4° ook om de verhoging van de klimaatambitie van -35% naar -40% minder uitstoot van broeikasgassen op 7 jaar tijd te realiseren, nog een aanzienlijke versnelling van het beleid zal nodig zijn (Annemie Bollen, Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen (SERV));
 - 5° een definitieve verdeling van de klimaatinspanningen tussen de gewesten en de federale overheid voor de periode tot en met 2030 vooralsnog uitblijft en dat de Vlaamse Regering klaarblijkelijk niet van plan is hierrond op korte termijn nog engagementen aan te gaan;
 - 6° Vlaanderen wel op schema zit om de eigen doelstellingen op vlak van hernieuwbare energie te halen, maar dat deze doelstellingen veel te laag liggen, rekening houdend met het potentieel aan hernieuwbare energie in Vlaanderen, berekend door de Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek (VITO);

- dringt aan op een krachtiger klimaatbeleid, omdat Vlaanderen daar als geheel fitter van kan worden, aangezien een krachtig klimaatbeleid kan zorgen voor een betere gebouweninfrastructuur, een betere luchtkwaliteit, een betere gezondheid en betere sociaaleconomische prestaties (SERV);
- dringt erop aan om het gebruik van Europese flexibiliteitsmechanismen zo veel mogelijk te beperken, omdat daardoor geld wegvloeit naar andere Europese lidstaten (Milieu- en Natuurraad van Vlaanderen (Miniraad));
- waarschuwt ervoor dat innovatie weliswaar van groot belang is, maar nooit ingeroepen kan worden om noodzakelijke acties uit te stellen (Gerard Govers);
- dringt aan op een 'eerlijke' (RESET), sociaal rechtvaardige klimaattransitie, omdat in geen geval kan aanvaard worden dat tot 20 procent van de mensen nooit mee zou kunnen met de klimaattransitie (Gerard Govers);
- is van mening dat het huidige Vlaams Energie- en Klimaatplan (VEKP) te veel de focus legt op kleine aanpassingen met kortetermijneffecten, in plaats van op systemische wijzigingen; dat veel meer moet ingezet worden op transitiedenken en 'backward plannen' vanuit gestelde einddoelen (Ruben Baetens);
- is daarom van mening dat:
 - 1° de Vlaamse Regering de doelstellingen van haar energie- en klimaatbeleid volledig dient af te stemmen op deze van het Europese klimaatbeleid;
 - 2° het Vlaamse Energie- en Klimaatplan dient aangescherpt te worden op volgende punten:
 - a) wat het algemeen energiebeleid en met name de energie-infrastructuur betreft, stelt het Vlaams Parlement vast dat:
 - het een foute strategie is om te proberen om de Russische olie en gas grotendeels te vervangen door olie en gas van andere autoritaire regimes zoals Algerije, Azerbeidzjan of Qatar, dat het beter is werk te maken van energie-efficiëntie en over te stappen op hernieuwbare energie (Thijs Van de Graaf);
 - de beste infrastructuur de infrastructuur is die vermeden wordt, dat zoveel mogelijk dient gekozen te worden voor lokale productie, zodat minder distributienet nodig is (Flux50);
 - elektrificatie een structureel onderdeel is van de energietransitie (Elia), en dat de elektriciteitsvraag zal verdubbelen richting 2030 (Schaeffer);
 - een toenemende elektrificatie evenwel niet kan zonder meer infrastructuur, waartegen ook meer verzet kan verwacht worden (Joannes Laveyne, UGent);
 - invoer nodig is van groene elektriciteit en groene waterstof, dat vervoer van waterstof in verschillende vormen kan (vloeibaar of via methanol, ammonia, liquid organic hydrogen carriers (LOHC) of synthetisch methaan) (Elia; Waterstofnet);
 - de productie van (groene) waterstof via eigen elektrolyseprojecten beperkt zal blijven, maar toch nodig blijft (Andreas Graf), dat de eigen productie evenwel nooit zal kunnen concurreren met ingevoerde waterstof uit landen met heel veel aanbod van zon en wind (Waterstofnet; Schaeffer);
 - grootschalige opslag en bevoorradingszekerheid belangrijke aandachtspunten zijn (Flux50);
 - het beheer van een netwerk op 100% hernieuwbare energie met de bijhorende volatiliteit perfect mogelijk is (cf. 'Roadmap to net zero'), dat batterijen van elektrische wagens (Schaeffer), warmtepompen en industriële elektrificatie voldoende flexibiliteit opleveren (Elia);

- er nood is aan een versterking van het laagspanningsnet als men meer warmtepompen, meer zonnepanelen en meer elektrische voertuigen op dit net aansluit, met ook repercussies voor het hoogspanningsnet (cf. plannen Fluvius + plan Elia) (Elia);
- er nood is aan een sterke samenwerking waarbij Fluxys zich toespitst op 'de moleculen' en Elia op 'de elektronen' (Elia);
- in het energiesysteem van de toekomst 40 tot 50 procent van de energiemix zal bestaan uit duurzame moleculen en dat Vlaanderen zal moeten instaan voor het transport daarvan (Fluxys);
- daarvoor infrastructuur voor laagcalorisch gas kan hergebruikt worden, maar dat daarvoor ook structurele investeringen in nieuwe infrastructuur nodig zijn (Fluxys);
- er nood is aan een duidelijk mandaat om te kunnen investeren binnen een gereguleerde context, rekening houdend met de bevoegdheidsverdeling tussen het federale en het gewestelijke niveau (Fluxys);
- voor het laagspanningsnet naast de reguliere investeringen van ongeveer 7 miljard euro van nu tot 2032, extra investeringen van 4 miljard euro zullen nodig zijn, dat de investeringskost aanzienlijk beperkt kan worden als men er in de periode 2032-2050 in slaagt om de data van de digitale meter te gebruiken, rationeel netgebruik aan te moedigen via het capaciteitstarief en flexibiliteitsdiensten aan te bieden (Fluvius);
- aardgas vervangen dient te worden door groene alternatieven zoals biomethaan, waterstof of synthetisch gas (Fluvius);
- er voldoende hernieuwbare energie moet beschikbaar zijn, om te vermijden dat nog geëlektrificeerd wordt met fossiel opgewekte stroom (Fluvius);
- een waterstofbackbone ongeveer 1,2 miljard euro zal kosten, de aanleg van de nodige CO₂-infrastructuur 0,3 miljard euro, beide tegen 2030 (Schaeffer);
- rekening dient te worden gehouden met de 'waterstofladder', die aangeeft welke toepassingen van waterstof zinvol zijn en welke niet (Schaeffer; Flux50), en ook met de 'cascade van afvalwarmte' (Flux50);
- kleine modulaire reactoren (small modular reactors of SMR's) ten vroegste in 2040 in de praktijk kunnen worden gebracht, wat betekent dat men pas tegen 2030 zal weten of die centrales tegen 2040 kunnen worden ingezet om (roze) waterstof te creëren (Flux50);
- dat dit decennium nog de switch kan gemaakt worden naar moderne, efficiënte warmtenetten (Andreas Graf);

wat de prijsverhouding elektriciteit-fossiele brandstoffen betreft, stelt het Vlaams Parlement vast dat:

- er dringend nood is aan een taxshift om de verhouding elektriciteit/fossiel te keren en om warmtepompen aan te moedigen (Roel Vermeiren, Vlaams Energie- en Klimaatagentschap (VEKA));
- de verhouding tussen de prijs van elektriciteit en stookolie/gas vooral in België/Vlaanderen bijzonder nadelig uitvalt (Dirk Fransaer);
- de voordelen van warmtepompen verloren gaan door de energieprijzen (Maarten De Grootte, VITO);

en dringt daarom aan op volgende bijkomende besluiten en acties, wat het algemeen energiebeleid en met name de energie-infrastructuur betreft:

- de opmaak van een meerjarig missiegedreven innovatieprogramma in energie-infrastructuur naar Nederlands model (Flux50; Joannes Laveyne, UGent);
- dat 70% op de netten moet vrijgehouden/gereserveerd worden voor internationale transporten (Joannes Laveyne, UGent);

- dat Vlaanderen in het kader van RePowerEU een eigen beleid dient uit te werken rond 'go-to areas', plaatsen waar er versneld kan geïnvesteerd worden in hernieuwbare-energieprojecten (Tom van Ierland);
- dat er een evenwicht moet gevonden worden tussen de invoer van groene waterstof en de productie van groene waterstof in eigen land en steun voor investeringen in elektrolyzers (Tom van Ierland; Andreas Graf);
- dat vergunningen voor energie-infrastructuurprojecten voortaan in één jaar moeten worden afgeleverd (Elia);
- dat in samenwerking met de federale overheid geïnvesteerd wordt in een CO₂- en H₂-backbone en dat een regelgevend kader voorzien wordt voor waterstof en CO₂ (Fluxys);
- dat gezorgd moet worden voor garanties van oorsprong voor hernieuwbare gassen, zoals biomethaan, en dat er ook beslist dient te worden over een bijmengplicht of het opleggen van quota (Fluvius);
- dat verder onderzoek aangewezen is naar het verplaatsen van thermische energie per boot in plaats van per pijpleiding (Flux50);

wat de prijsverhouding elektriciteit-fossiele brandstoffen betreft:

- het verder ontlasten van de elektriciteitsfactuur zodat het gebruik van warmtepompen voordelig wordt (SERV; Ruben Baetens; Dirk Fransaer);
- een aanpassing van de prijsverhouding tussen elektriciteit en gas zodat niet-fossiele verwarming goedkoper wordt (zoals in Denemarken, Nederland, Frankrijk, Zweden en Duitsland), bij juiste prijs is de inzet van hybride warmtepompen niet meer voordelig (Maarten De Groote, VITO);
- dat er werk moet gemaakt worden van een groene taxshift: elektriciteit moet goedkoper worden, fossiele brandstoffen duurder (Agoria; Vlaams Energiebedrijf (VEB));
- de elektriciteitsfactuur verder ontlasten en zo mee werk maken van een taxshift waarbij de heffingen worden doorgeschoven van elektriciteit naar fossiele brandstoffen (Dirk Van Evercooren, ODE (sectororganisatie voor duurzame energie in Vlaanderen); Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten (VVSG));

b) wat de energierenovatie en verwarming van gebouwen betreft, stelt het Vlaams Parlement vast,

wat de langetermijndoelstelling renovatie betreft:

- dat de Vlaamse Regering als doelstelling heeft om jaarlijks 100.000 woningen tot het label A te renoveren tot 2050, maar dat in 2022 nog maar 6,8% van de woningen een label A heeft, en dat het dan nog vooral om nieuwbouwwoningen gaat (Roel Vermeiren, VEKA);
- dat er 95.000 grondige renovaties nodig zijn per jaar, terwijl er nu maar 80.000 kleine renovaties plaats vinden én slechts 3000 grondige renovaties (Climact);
- dat als we de renovatiegolf uitstellen in de tijd, het tijdsinterval voor de bouwsector om de klus te klaren te klein wordt (Climact);
- dat ingrijpende energetische renovaties (IER) in stijgende lijn zitten, maar dat het aantal nog lang niet in lijn is met de langetermijndoelstelling renovatie (Roel Vermeiren, VEKA);
- dat het aantal grondige renovaties van bestaande woningen slechts 1% per jaar bedraagt en in feite 3,3% per jaar zou moeten bedragen; dat er met name 100.000 woningen per jaar zouden moeten springen naar label A (Roel Vermeiren, VEKA);
- dat de overheid nog steeds aanzet om groter te bouwen en nog altijd geen focus legt op compacte, energiezuinige woningen (Johan Albrecht);

wat de renovatieverplichting betreft:

- dat door de invoering van de renovatieverplichting voor woningen 38.000 woningen en 5000 appartementen per jaar gevat zijn (Roel Vermeiren, VEKA);
- dat door de renovatieverplichting kan verwacht worden dat 90% van de woningen zal gerenoveerd worden tegen 2050 (Embuild);
- dat de prijzen op de woningmarkt zich gegarandeerd zullen aanpassen aan de renovatieplicht (Embuild);
- dat er tussen 2017 en 2021 14.365 dossiers waren voor een totaalrenovatiebonus en dat dit een minderheid is van het totale aantal renovatieprojecten (Johan Albrecht);
- dat de invoering van een renovatieverplichting tot label D positief is, maar dat een forsere doelstelling nodig is om het risico op een lock-in te vermijden (SERV; VVSG; Vincent Van Rysseghem; Maarten De Grootte, VITO), dat een evaluatiecultuur nodig is (Johan Albrecht), dat anders zelfs een verspilling van menselijk en financieel kapitaal dreigt (Ruben Baetens);
- dat bovendien de reële energiebesparing door de sprong van labels F/E naar D zeer beperkt is door allerlei reboundeffecten (Maarten De Grootte, VITO);
- dat de energiescore van een woning niets zegt over het reële energieverbruik – in de praktijk is er soms weinig verschil tussen een F-, E- of D-woning –, er is geen rechtlijnig verband tussen het energielabel en de vermeden CO₂-uitstoot – de grootste daling van CO₂-uitstoot was het gevolg van omschakeling van stookolie naar gas (Johan Albrecht);
- dat de renovatieverplichting tot label D helemaal niet de strengste regelgeving in Europa is (Ruben Baetens);
- dat er nood is aan een masterplan Renovatie (om lock-ins te vermijden) bijvoorbeeld als voorwaarde voor subsidies (NAV Architecten);

wat de middelen betreft om te renoveren:

- dat de helft van de woningeigenaars onvoldoende budget heeft om te renoveren, dat de andere helft wel voldoende budget heeft, maar er ook niet toe komt, dat het huidig beleid dus slechts een kleine groep over de streep trekt (Johan Albrecht; Agoria; Climact);
- dat premies en leningen terechtkomen bij mensen die het zich kunnen veroorloven om te renoveren – het aantal free riders bedraagt 65% –, dat het gaat om een problematisch matteuseffect en een verhoging van de vermogensongelijkheid, en dat er dus meer selectiviteit nodig is (Johan Albrecht; Climact);
- dat de geldende steunmaatregelen nog te weinig de doelgroepen bereiken die daar het meeste nood aan hebben (Minaraad);
- dat om woningen van kwetsbare groepen te renoveren, tussen de 1,4 en 6 miljard euro per jaar nodig is en dat om in genoeg energiezuinige sociale woningen te voorzien 1 tot 1,4 miljard euro per jaar nodig is, en dat gedurende 10 jaar (SERV);
- dat een renovatie naar label A gemiddeld 55.000 euro kost, wat voor de helft van de Vlaamse gezinnen onbetaalbaar is (SERV), dat slechts 50% van de Vlaamse gezinnen een ingrijpende energierenovatie kan financieren (Maarten De Grootte, VITO);
- dat het maximale bedrag aan steun dat men kan krijgen via een Mijn VerbouwLening 60.000 euro is, dat voor een grondige renovatie evenwel gemiddeld 80.000 euro nodig is, en dat er dus een groot verschil van 20.000 euro rest en een probleem van maandelijkse afbetalingen (Climact);
- dat voor mensen ouder dan 65 zich het probleem stelt dat ze geen toegang hebben tot langetermijnfinanciering (Climact);

- dat bijvoorbeeld een meerderheid van de Antwerpenaren niet of onvoldoende kan genieten van Mijn VerbouwPremie (Vincent Van Ryssegem);
- dat renovatiesubsidies de prijzen verhogen van energie-inefficiënte woningen en de renovatiedynamiek vertragen, dat het renovatiebeleid dus prijsopdrijvend is (Johan Albrecht);
- dat energierenovaties het nevenproduct zijn van comfortrenovaties (er wordt het meest geïnvesteerd in het groter maken van de woning) (Johan Albrecht);
- dat er nog veel meer nood is aan ontzorging om gezinnen te begeleiden bij het energiezuinig en klimaatneutraal maken van hun woning (Minaraad);

wat de installatie van zonnepanelen en warmtepompen betreft:

- dat volgens de VITO-studie 'De snelste weg naar A' de doeltreffendheid van verschillende scenario's sterk afhangt van het woningtype, dat de installatie van fotovoltaïsche zonnepanelen (PV) in elk geval een no-brainer is, dat de installatie van warmtepompen zeer gunstig is (Maarten De Grootte, VITO);
- dat het niet nodig is elke woning tot een woning met A- of A+-label te isoleren, dat voor de vergroening van de verwarming van woningen de voorkeur kan gegeven worden aan warmtenetten (in stedelijke gebieden) of individuele oplossingen voor woningen warmtepompen (Annemie Bollen, SERV) en zonthermie, eventueel biomassaketels of warmte-krachtkoppeling (wkk) (eerder in buitengebieden) (ODE);
- dat het leggen van zonnepanelen op woningen die daarvoor geschikt zijn, de beste maatregel is om naar label A+ te gaan, maar dat 60% van de woningen daartoe niet geschikt is (Dirk Fransaer);
- dat volgens de studie van Energyville 'Paths 2050' tegen 2030 1,5 miljoen warmtepompen kunnen gerealiseerd worden (tegenover 400.000 nu in Vlaanderen, maar 300.000 daarvan zijn eigenlijk aircosystemen), dat 800.000 huishoudens kunnen worden aangesloten op een warmtenet tegen 2050 (Maarten De Grootte, VITO);
- dat 68% van de woningen gebaat is met de installatie van een warmtepomp (Dirk Fransaer);

wat de energieprestatieregelgeving (EPB) betreft:

- dat het EPB zichzelf vastrijdt door een teveel aan regels, dat het EPB een middel moet blijven en geen doel op zich mag worden, dat er te veel verwarring is tussen EPB en EPC (energieprestatiecertificaat) (OVED vzw (energiedeskundigen));
- dat bij de koop van woningen een opbod plaatsvindt en de renovatiekosten dikwijls onderschat worden (NAV Architecten):
 - i. de renovatie op vlak van verbouwing (bouw fysieke aspecten);
 - ii. de energetische renovatie (op basis van een EPB-verslag);
- dat 70% van de particulieren slecht geïnformeerd is (NAV Architecten);
- dat sommige aangekochte woningen zelfs niet meer renoveerbaar zijn (NAV Architecten);
- dat een marktcorrectie (goedkopere prijzen voor huizen waar nog zware kosten aan zijn) niet plaatsvindt bij gebrek aan informatie (NAV Architecten);

wat publieke gebouwen betreft:

- dat het aantal projectaanvragen energie-efficiëntie en hernieuwbare energie de laatste tijd spectaculair gestegen is (VEB);
- dat het belangrijk is dat de publieke sector voor een voorbeeldfunctie zorgt – zo kan men draagvlak creëren voor de hele energietransitie (VEB);

- dat voor de renovatie van alle publieke gebouwen een totaal budget van 140 miljard euro nodig is, dat dit goed is voor de tewerkstelling van 25.000 voltijdsequivalenten (VEB);
- dat de drempel het tekort is aan financiële middelen bij de verschillende entiteiten (VEB);
- dat er niet altijd een businesscase is voor de renovatie van een publiek gebouw; de terugverdientijd overschrijdt dikwijls de nog te verwachten levensduur van het gebouw (VEB);
- dat het risico bestaat dat vooral gekozen wordt voor visibele projecten (VEB);

wat de sociale huisvestingsmaatschappijen (SHM's) betreft (Vereniging van Vlaamse Huisvestingsmaatschappijen (VVH), Gert Eyckmans):

- dat sociale woningen beter scoren wat de voortgang naar energielabel A betreft dan woningen in het algemeen – men heeft in het verleden altijd vooruitgelopen op de energieregelgeving;
- dat de woning-per-woningaanpak het gevaar inhoudt van lock-ins en verschuiving van inspanningen naar later, dat het dan beter is om zoveel mogelijk onmiddellijk naar label A te renoveren;
- dat er evenwel ook risico's verbonden zijn aan de onmiddellijke renovatie naar label A: het financieringsmodel is hier niet aan aangepast;
- dat er een probleem is wat de renovatie betreft van bestaande woningen – daardoor zijn verhuisbewegingen nodig – met problemen voor bewoners, namelijk leegstand en verlies van huurinkomsten;
- dat er grote kansen zijn doordat woningmaatschappijen grote eigenaars zijn (in totaal 165.000 sociale woningen) en er vanaf 1 juli 2023 nog maar 42 woningmaatschappijen resten, om:
 - i. werk te maken van bredere wijkrenovatieprojecten;
 - ii. meer in te zetten op de koppeling van renovatie en inhuringsactiviteiten (cf. de vroegere rol van de sociale verhuurkantoren (SVK's));

wat de private huurmarkt betreft (Vlaams Huurdersplatform (Joy Verstichele)):

- dat er veel meer aandacht nodig is voor de kwetsbare private huurmarkt en dat een derde van de private huurders problemen heeft met de betaalbaarheid;
- dat de minimumenergienormen voor woningen te beperkt zijn;
- dat er het probleem is van de split incentive tussen huurders en verhuurders en dat huurders geen vat hebben op hun energiekost;
- dat veel particuliere verhuurders slechts een beperkt aantal panden hebben en weinig knowhow;

en dringt daarom aan op volgende bijkomende besluiten en acties:

wat een nieuwe mix van maatregelen betreft:

- de uitfasering van fossiele ketels, niet alleen bij nieuwbouw maar ook bij de vervanging van ketels (SERV);
- de 'trias energetica' bijstellen (Maarten De Groote, VITO), bijvoorbeeld:
 - i. een goed evenwicht vinden tussen isolatie en installatie van warmtepompen en zonnepanelen;
 - ii. een complementaire aanpak van het energiezuinig maken van woningen en de aanleg van warmtenetten (Johan Albrecht; Beauvent; Bouwunie);
 - iii. het groeperen van renovaties op wijkniveau of in groepen van woningen (dan moet wellicht niet elke woning gerenoveerd worden tot label A) (Maarten De Groote, VITO);

- het vervangen van het EPC door drie labels conform de drie Europese doelen (Dirk Fransaer):
 - i. CO₂-neutraliteit;
 - ii. Opwekken van hernieuwbare energie;
 - iii. Energie-efficiëntie;
- in dat kader voor de energierenovatie en transitie van woningen naar groene warmte te kiezen voor een aangepaste mix van isolatie en hernieuwbare energie (zonnepanelen, warmtepompen of warmtenetten) (Dirk Fransaer);

wat specifiek warmtepompen betreft:

- sterk in te zetten op het realiseren van een basisisolatie, zodat woningen 'warmtepompklaar' (Ruben Baetens) of 'warmtenetklaar' zijn, en dat in combinatie met de uitrol van warmtepompen als centrale transitiemaatregel (kleppermaatregel) (SERV);
- het laten in kaart brengen van de warmtezonering door de lokale besturen en het opstellen van een lokaal warmteplan; voor de procesbegeleiding daarrond hebben ze die middelen, dat zijn budget en mensen, nodig (ODE);
- de voorbeeldfunctie gebruiken van overheidsgebouwen (ODE; Beauvent);
- het inschakelen van een lokale warmteregisseur (Beauvent);
- het ontwikkelen van alternatieven voor warmte die nu geleverd wordt door verbrandingsovens: grote warmtepompen, zonnepanelen die warmte produceren enzovoort (Beauvent);

wat het EPC betreft:

- een vereenvoudiging van de EPB- en EPC-regelgeving (ODE);
- dat de overheid de prijzen beter moet monitoren en zorgen voor betere informatiedoorstroming (een goed voorbeeld daarvan is de adviescheque voor een haalbaarheidsstudie van de stad Roeselare) (NAV Architecten);
- dat een integratie en vereenvoudiging nodig is van EPC- en EPB-procedures, dat er gezorgd moet worden voor meer coherentie, dat meer flexibiliteit moet toegelaten worden in renovatieprojecten (NAV Architecten);
- dat door de renovatieverplichting het EPC een nieuwe rol gekregen heeft, dat daardoor een nieuwe professionaliseringsstrategie moet uitgewerkt worden rond het EPC (Agoria);
- dat het EPC moet evalueren naar een zero-emissionbuildingstandaard (Agoria);

wat de financiering van renovaties betreft:

- steun voor renovaties prioritair te richten op kwetsbare groepen (SERV), bijvoorbeeld door het instellen van een Noodkoopfonds XXL (VVSG);
- een evaluatie door te voeren van de bestaande woningpremies, in functie van hun effectiviteit (Mineraad);
- dat er een overheidsfinancieringsplan nodig is dat inspeelt op de marktwerking, met doelgroepgerichte financiering en een overheidsstrategie die vol te houden is op langere termijn (het voorschieten van renovatiekosten die op termijn terugbetaald worden) (Agoria);
- werk maken van de financiering van de renovaties via nieuwe regelgeving voor derdepartijfinanciering als mogelijke oplossing voor het probleem van de split incentive (verhuurder-huurder) (Vincent Van Ryssegem);
- werk maken van aangepaste oplossingen inzake private voorfinanciering naargelang de doelgroep en de beschikbare financieringsmogelijkheden, onmiddellijk inzetten op de meest

- mature voorfinancieringswijzen: de leningen op 30 jaar (Climact) en de bulletleningen (Climact; Ruben Baetens);
- inzetten op een goede samenwerking van publieke en private (financiële) actoren, door het doelgericht inzetten van private middelen 72% besparen op de publieke financieringsmiddelen en deze middelen inzetten op de versterkte bescherming van de meest kwetsbare gezinnen (Climact);
 - voorzien in achtergestelde leningen van 5 jaar voor wie minder middelen kan inbrengen (bijvoorbeeld via de eigen ouders) (Embuild);
 - het premiestelsel beter aanpassen aan appartementsgebouwen (Minaraad), inzetten op de totaalrenovaties van grote appartementsgebouwen (cf. het Antwerps Masterplan BENOvatie) (Vincent Van Ryssegem);
 - nog veel meer werk maken van ontzorging via een verdere versterking (SERV) en structurele financiering van de Energiehuizen (VVSG);
 - werk maken van een gebouwgebonden financiering, waarbij een lening aan een gebouw wordt gekoppeld (Serge de Gheldere; Schaeffer);

wat wijkrenovaties betreft:

- werk maken van een lokale renovatiestrategie (Climact);
- steunen van wijkrenovaties door de lokale besturen (VVSG; Vincent Van Ryssegem; Annemie Bollen, SERV) en meer collectieve oplossingen om zo ook werk te maken van een meer solidaire transitie (Flux50), bijvoorbeeld met warmtenetten, collectieve warmtepompen (Minaraad), collectieve batterijen (Flux50), lokale biomassa (ODE);
- daarbij geïntegreerd werken op wijkniveau aan te moedigen (niet enkel werken op particuliere woningen of enkel op energieverbruik, maar bijvoorbeeld ook inzetten op water, groen, materialen (Vlaamse Bouwmeester));
- minder focussen op individuele eigenaars, meer mogelijkheden via stedelijke initiatieven (Annemie Bollen, SERV); leven in een grote stad is per definitie energiezuiniger, plan B is dus een meer centrale rol voorzien voor stadstransformatie (Johan Albrecht);

wat de rol van energiehuizen betreft:

- een grotere rol voorzien voor de energiehuizen bij de energetische renovatie van appartementen/gebouwen in mede-eigendom (Embuild);
- de energiehuizen nog meer laten samenwerken met private energieconsulenten (Bouwunie);

wat publieke gebouwen betreft:

- voorbeeldprojecten realiseren in overheidsgebouwen (ODE);
- verstrenging eisen voor niet-residentiele gebouwen: eerder E40 dan E70 (Ruben Baetens);
- centrale groenewarmteproductie creëren voor collectieve of publieke gebouwen (ODE);
- het aanleveren door de overheid van een duidelijke definitie van wat een klimaatneutraal gebouw is (Agoria);
- dat er een halfjaarlijkse rapportage aan het Vlaams Parlement moet komen over het aandeel klimaatneutrale gebouwen (Agoria);
- dat er nood is aan een strategische vastgoedplanning om lock-ins te vermijden, en rekening te houden met toekomst van gebouwen: STAY (gebouwen die nog langere tijd kunnen dienen), STRETCH (gebouwen die kunnen opgeknapt worden), LEAVE (gebouwen die beter zouden gesloopt worden) (VEB);
- dat er een energiemanager moet aangeduid worden (VEB);
- dat er nood is aan extra Vlaamse financieringsmogelijkheden, en ook aan een andere beslissingsstructuur en -cultuur (VEB);

- dat moet gezorgd worden voor projectoptimalisatie in plaats van subsidie-optimalisatie (VEB);
- dat er niet allen nood is aan bouwfysische innovatie, maar ook aan businessinnovatie, bijvoorbeeld via energieprestatiecontrasten en 'energy service companies' (ESCO's) (VEB);

wat de sociale woningen en woningmaatschappijen betreft:

- dat dient gekozen te worden voor een globale oplossing waarbij zo snel mogelijk gerenoveerd wordt naar label A (dit wil zeggen dat afgestapt wordt van de woning-per-woningaanpak) (VVH, Gert Eyckmans);
- dat beter gekozen wordt voor wijkrenovatie, dan is ook een ruimere aanpak mogelijk (indeling woningen – aanpak omgeving) en is er ook de mogelijkheid om particuliere eigenaars mee te nemen (VVH, Gert Eyckmans);
- dat er gedragen masterplannen op wijkniveau nodig zijn (VVH, Gert Eyckmans);
- dat er een robuust financieringsmodel nodig is, dat dan de extra kosten ook moeten kunnen gefinancierd worden en dat er dan ook nood is aan een duidelijk afsprakenkader tussen woonmaatschappijen en lokale besturen (VVH, Gert Eyckmans);
- dat om verhuisbewegingen en leegstand te beperken meer kan ingezet worden op:
 - i. prefabricatie en industrialisatie;
 - ii. tijdelijke huisvesting in woonunits (voor een beperkt aantal weken), mits daarvoor vergunningsproblemen opgelost worden (VVH, Gert Eyckmans);
- dat voor sociale huurwoningen nu een energierectie gevraagd wordt aan sociale huurders in het geval van energierenovatie, maar dat er best ook een correctie zou komen in de andere richting bij niet-renovatie (Vlaams Huurdersplatform, Joy Verstichele);
- dat duurzaamheidsdoelen inherent deel moeten uitmaken van de basisfinanciering (Vlaams Huurdersplatform, Joy Verstichele);
- dat het opkopen, renoveren en sociaal verhuren van private woningen als extra doelstelling moeten opgelegd worden aan sociale woonmaatschappijen (Vlaams Huurdersplatform, Joy Verstichele);
- dat er nood is aan één actor met de focus op het sociaal woonvernieuingsbeleid (Vlaams Huurdersplatform, Joy Verstichele);
- dat er een plan is om lokale publieke gebouwen versneld klimaatneutraal te maken (cf. het Lokaal Energie- en Klimaatpact (LEKP), samen met Netwerk Klimaat (VVSG)), dat een gelijkwaardig platform dient opgezet te worden voor sociale huisvesting (Agoria)

wat de private huurmarkt betreft (Vlaams Huurdersplatform (Joy Verstichele)):

- dat de minimale woonnormen stelselmatig dienen verstrengd te worden en dat het conformiteitsattest verplicht dient te worden;
- dat om verregaande klimaatdoelen te halen voldoende premies, leningen, maar ook voorfinanciering moet worden ingezet, zonder dat dit prijsopdrijvend gaat werken;
- dat er nood is aan informatie over hoeveel particuliere verhuurders intekenen op Mijn VerbouwPremie of -Lening;
- dat wat de regulering betreft het goed is de link te maken tussen EPC en huurprijsindexering, dat de huidige maatregel best verlengd wordt, dat ook nieuwe huurcontracten gereguleerd dienen te worden zodat de huurprijs afgestemd wordt op het EPC (de markthuurlen kan bepaald worden door de huurschatter);

- c) wat de dienstverlening aan de burgers betreft, stelt het Vlaams Parlement vast:
- dat er negentien energiehuizen zijn met een grote verscheidenheid: het kunnen vzw's zijn, maar ook autonome gemeentebedrijven, intercommunales of extern verzelfstandigde agentschappen, en dat deze energiehuizen gemachtigd zijn om op te treden als kredietverstrekker (VEKA);
 - dat de energiehuizen ook een verplichte partner zijn van de openbare centra voor maatschappelijk welzijn (OCMW's) in het kader van het Noodkoopfonds (VEKA);
 - dat Mijn VerbouwLening tot 2022 renteloos was, maar dat momenteel een rentevoet wordt aangerekend van 2,25 procent (VEKA);
 - dat de energiehuizen de laatste maanden heel sterk bevroegd werden, dat niet op alle vragen kon worden ingegaan (VEKA; Energiehuis Limburg);
 - dat er extra financiering voorzien wordt voor de energiehuizen (VEKA);
 - dat de energiehuizen een belangrijke rol kunnen spelen voor burgers wat betreft informatie en ontzorging en de financiering van de woningrenovaties (Erwin De bruyn, Energiehuis Limburg);
 - dat het aantal Mijn VerbouwLeningen de laatste tijd sterk gestegen is (Ina Metalidis, Energiehuis Limburg);
 - dat er meer aandacht nodig is voor de kwetsbare doelgroep op de private huurmarkt (SAAMO);
 - dat het EPC-traject op lange termijn in het kader van minimale energieprestaties en de koppeling van de Mijn VerbouwLening aan geconventioneerde verhuur van groot belang is (SAAMO);

en dringt daarom aan op volgende bijkomende besluiten en acties:

- een significante versterking van de loketwerking van de energiehuizen (VEKA);
- een doelgroep- en resultaatgerichte integratie van het bestaande aanbod van begeleiding van en toeleiding naar renovatie (VEKA);
- het zorgen voor een goede mix van continuïteit en vernieuwing wat de opdrachten van de energiehuizen betreft (Erwin De bruyn, Energiehuis Limburg);
- het werk maken van een verdere integratie van de woonenergieloketten (nu worden energiehuizen aangestuurd door twee agentschappen – Wonen-Vlaanderen en het VEKA) (Erwin De bruyn, Energiehuis Limburg);
- het vermijden van overconditionering (het opleggen van te veel voorwaarden) (Erwin De bruyn, Energiehuis Limburg);
- het massaal bijbouwen van sociale huurwoningen en het renoveren van de bestaande sociale woningen, waarbij het bindend sociaal objectief een absoluut minimum is (SAAMO);
- de invoering van een verplicht conformiteitsattest (SAAMO);
- het terug renteloos maken van de Mijn VerbouwLening, minstens voor inkomenscategorie 4, maar liefst ook voor categorie 3 (SAAMO);
- meer aandacht voor kwetsbare gezinnen bij de verdere uitvoering van regels rond energiegemeenschappen (SAAMO);
- een automatisering van het systeem voor de minimale levering van aardgas en elektriciteit (SAAMO);
- wat de kortingsbon voor huishoudtoestellen betreft, het bewaken van de verhouding tussen prijs en kwaliteit en de betaalbaarheid (SAAMO);

- d) wat het beleid inzake hernieuwbare energie betreft, stelt het Vlaams Parlement vast:
- dat we tegen 2050 een doelstelling van 80-90% hernieuwbare energie kunnen halen via wind- en zonne-energie en ook bio-energie; de

- ambities voor wind- en zonne-energie moeten omhoog, gezien het potentieel en de marktsituatie; het potentieel van bio-energie mag niet vergeten worden (Dirk Van Evercooren, ODE);
- dat de maatschappelijke betrokkenheid en de acceptatie van onshore-windturbines en zonnepanelen dient verhoogd te worden (Peter Journey-Kaler, IEA);
 - dat onshore wind in feite het grootste potentieel heeft (20 GW tot 2050) en dat aan de laagste kost maar navenant stiefmoederlijk wordt behandeld; dat daartegenover slechts een potentieel aan offshore wind staat van extra 4 GW tegen 2040 (Dirk Fransaer, VITO) of tegen 2030 (Schaeffer);
 - dat er internationaal wél een groot bijkomend potentieel is van 450 GW extra in de Noordzee, maar die windenergie moet dan wel moet op 40 plaatsen aan land komen, waardoor we problemen à la Ventilus met een factor 40 moeten vermenigvuldigen (Dirk Fransaer);
 - dat windturbines op land zouden kunnen evolueren naar 2,5 à 2,8 GW geïnstalleerd vermogen in 2030 (Fluvius; Schaeffer);
 - dat voor PV-panelen in België een extra potentieel bestaat van 84 GW tegen 2050 (Dirk Fransaer);
 - dat er een groei is van zonnepanelen van 300 naar 450 megawattuur per jaar (Fluvius);
 - dat 80% van de industriedaken geschikt is voor PV, maar dat er weinig animo hiervoor is, omdat bedrijven er zelf te weinig voordeel aan hebben (Dirk Fransaer);
 - dat we voor hernieuwbare warmte in Vlaanderen in 2020 nog maar een percentage haalden van 5,9 procent en dat 80 procent daarvan bio-energie was, residentieel in inefficiënte en vervuilende kachels (ODE);
 - dat volgens het dashboard van de VREG in Vlaanderen vandaag maar 81 warmtenetten actief zijn, met iets meer dan vierduizend eindafnemers, wat niet veel is (ODE);
 - dat de prijzen voor hernieuwbare energie voortdurend verder dalen doordat hernieuwbare energie een verbruiksproduct geworden is en er belangrijke leereffecten optreden (Joannes Laveyne, UGent);
 - dat hernieuwbare energie ook de enige eigen energie is waar Vlaanderen over beschikt (Joannes Laveyne, UGent);
 - dat de nood aan zeldzame grondstoffen voor de productie van zonnepanelen en windturbines genuanceerd dient te worden: die kritische materialen maken maar een heel klein stukje uit van het benodigde materiaal en kunnen in een circulaire economie gebracht worden; het probleem van de kritische materialen stelt zich eerder voor de elektrificatie (bijvoorbeeld de e-mobiliteit) (Joannes Laveyne, UGent);
 - dat het verbruik van een gezin zal stijgen van gemiddeld 3500 KWh/j naar gemiddeld 9000 KWh/j (door het gebruik van elektrische wagens en warmtepompen) (Joannes Laveyne, UGent);

wat specifiek de productie van hernieuwbare energie in de landbouw betreft:

- dat de landbouwsector een rol kan spelen in de decentrale productie van hernieuwbare energie, zoals met kleinschalige pocketvergisters en zonnepanelen en met rurale energiegemeenschappen (Boerenbond);
- dat via pocketvergisters zowel de methaan- als stikstofuitstoot kan verminderd worden (Renaat Debergh);

en dringt daarom aan op volgende bijkomende besluiten en acties:

- dat er meer verplichtingen moeten komen voor het aanleggen van zonnepanelen op daken (Andreas Graf);
- dat de overheid moet zorgen voor voldoende slimme laadpalen en warmtepompen die het net mee kunnen ondersteunen (Joannes Laveyne, UGent);

- het voorzien van een rol voor energiegemeenschappen maar ook voor energiecoöperatieven (Joannes Laveyne, UGent);
 - veel meer inzetten op onshore windenergie (Dirk Fransaer);
 - het aantrekken van voldoende geschoold personeel (Dirk Van Evercooren, ODE);
 - garanties bieden voor een voorspelbaar beleid met een langetermijnvisie die gerespecteerd wordt (Dirk Van Evercooren, ODE);
 - op Vlaams niveau verder werk maken van bestemmingsneutraliteit, een aanpassing van het Omgevingsvergunningsdecreet en van de omzendbrief R0/2014/02 betreffende het afwegingskader en de randvoorwaarden voor de oprichting van windturbines, en een versnelling van de procedures voor de Raad van Vergunningsbetwistingen (Laurens De Brucker, KU Leuven);
 - het toepassen van de Europese verordening die aanstuurt op een versnelling van vergunningsprocedures in het kader van RePower EU; er is een nieuw Vlaams decretaal initiatief nodig zodat er minder beperkingen gelden voor windturbines en zonnepanelen op de grond; ook een afbakening van 'go to'-gebieden die in elk geval in aanmerking komen voor hernieuwbare energie (Laurens De Brucker, KUL);
 - het aanhouden van de strategische steunmaatregelen voor geothermie; het vergunningsbeleid en het subsidiekader moeten bij dergelijke complexe projecten voldoende flexibel zijn, zodat men kan anticiperen op mogelijke vertragingen die door de complexiteit kunnen optreden (Janssen Pharmaceutica);
 - het voldoende inzetten op de recyclage van zonnepanelen en windturbines, zodat de energietransitie ook een materialentransitie wordt (Schaeffer);
 - dat er een wetgevend kader moet komen voor het plaatsen van kleine en middelgrote windmolens, bijvoorbeeld in landbouwbedrijven (Algemeen Boerensyndicaat (ABS));
- e) wat het beleid inzake energiedelen betreft, stelt het Vlaams Parlement vast:
- dat energiedelen een financiële stimulans zou moeten zijn om oplossingen achter of voor de meter te realiseren – het bepaalt bijvoorbeeld de keuze voor collectieve of individuele installaties in appartementsgebouwen (VVSG);
 - dat er nood is aan een differentiatie van de distributienettarieven (VWSG);
 - dat energiedelen vooral rendabel is bij hoge elektriciteitsprijzen (Efika);
 - dat het economisch voordeel van collectief energiedelen voor huishoudens zonder sociaal tarief groter is dan de maatregelen die de overheid neemt om de factuur te verlagen (Rescoop);
 - dat om het energiedelen in de praktijk te doen werken, de nodige afspraken moeten gemaakt worden tussen distributienetbeheerders, de betrokken leveranciers en de personen die aan energiedelen of peer-to-peerhandel doen, dat een protocol energiedelen werd opge maakt door de VREG (VREG);
 - dat er veel steun wordt gegeven aan energiegemeenschappen, maar dat men niet weet of die steun de meest efficiënte manier is om de vooropgestelde doelstellingen te bereiken, met name om de milieu-, de economische en de sociale voordelen maximaal te benutten (Think E);
 - dat energiegemeenschappen een doordachte aanpak vragen om een bijdrage te leveren aan de strijd tegen energiearmoede, aangezien anders enkel groepen die eigenlijk al 'empowered' zijn, betrokken en versterkt dreigen te worden (Think E);
 - dat het grootste potentieel van energiedelen ligt bij bedrijven, en bij energiegemeenschappen op bedrijventerreinen (Alex Polfliet, ZES);
 - dat de omzetting van het decreet en van de pilootprojecten te lang duurt (Alex Polfliet, ZES);

en dringt daarom aan op volgende bijkomende besluiten en acties:

- geen aanrekening van de distributiekosten voor de stroom die het gebouw niet verlaat, zoals in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest (Efika; Rescoop);
- voor de rest wel omzichtig omgaan met mogelijke kortingen op distributienettarieven, want als er kortingen zijn voor bepaalde doelgroepen, dan worden die kosten gespreid over alle andere klanten (Guy Cosyns, directeur Databeheer Fluvius);
- het aanstellen van een facilitator die mensen stap voor stap begeleidt in het energiedelen zoals in Brussel en Wallonië (VVSG; Alex Polfliet, ZES);
- energiedelen voor kwetsbare doelgroepen mogelijk maken via sociale energiegemeenschappen (VVSG);
- de invoering van een verplicht participatieplan voor nieuwe onshore windturbines op maat van de lokale gemeenschap, als voorwaarde voor een vergunningsaanvraag; meer steun voor energiegemeenschappen – zoals in Nederland –; bij de beslissing over een omgevingsvergunning kan best ook gekeken worden naar de sociaal-maatschappelijke impact (Rescoop);
- toezicht op de aanmeldingsprocedure bij de VREG voor energiegemeenschappen, oneigenlijke energiegemeenschappen moeten geweerd worden (Rescoop; VREG);
- collectief energiedelen opnemen als een erkende activiteit van energiegemeenschappen (Rescoop);
- voor klanten met een sociaal tarief het volume aan gedeelde energie niet aanrekenen, zoals in Wallonië en Brussel (Marc Van den Bosch, general manager van de Federatie van de Belgische Elektriciteits- en Gasbedrijven (FEBEG));
- het rekening houden met de aanpassing van de nettarieven en bepaalde zaken rechtstreeks factureren aan de energiegemeenschap, zoals gebeurt in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest (Marc Van den Bosch, general manager van FEBEG);
- het stimuleren van het model van derdepartijfinanciering, waarbij een bedrijf zijn dak ter beschikking stelt aan een derdepartijinvesteerder (dikwijls burgercoöperaties) (Alex Polfliet, ZES);
- stimuleren van 'corporate power purchase agreements': tussen de producent en de afnemer wordt een contract gesloten voor een lange termijn. Dat gebeurt aan een vaste prijs. Zo hebben beide partijen zekerheid met betrekking tot de kosten aan de kant van de afnemer en de opbrengsten aan de kant van de producent (Alex Polfliet, ZES);

f) wat het industriebeleid betreft, stelt het Vlaams Parlement vast:

- dat de uitstoot van de ETS-industrie de laatste jaren niet meer substantieel daalt (Tomas Wyns), en dat de uitstoot van de non-ETS-industrie zelfs stijgt (Deloitte);
- dat er nood is aan een integratie van de energie-, de klimaat- en de industriële transitie, bijvoorbeeld op vlak van elektrificatie en het voorzien van voldoende groene waterstof en warmte (Frederik Loeckx, Flux50);
- dat er nood is aan een meer planmatige inpak voor zowel de ETS-industrie als de non-ETS-industrie naar Duits of Nederlands model (voor ETS aanvullend op Europa) (Tycho Van Hauwaert, Bond Beter Leefmilieu (BBL));
- dat er meer aandacht nodig is voor de non-ETS-industrie in het VEKP (Frederik Loeckx, Flux50);
- dat anderzijds ook de ETS-industrie een belangrijke plaats dient te krijgen in het VEKP, ook al valt die onder de Europese regelgeving (BBL);

- dat tegen 2030 captatie van zuivere CO₂ uit de omgevingslucht rendabel zal worden, dat de CO₂ best hergebruikt zou worden (Dirk Fransaer, VITO);
- dat er eensgezindheid is dat CCS (carbon capture and storage) een belangrijke overgangsrol kan spelen in de industriële transitie, maar dat deze techniek hoge investeringskosten met zich brengt: van 65 tot zelfs 530 euro per ton afgevangen CO₂ naargelang het proces (Voka);
- dat het niet evident is om de bijkomende middelen voor het Vlaams Klimaatfonds vooral te gebruiken voor directe of indirecte steun aan CCS-projecten (BBL);
- dat het gevaar dreigt van een lock-in waarbij investeringen in CCS ten koste zouden gaan van de noodzakelijke en meer duurzame investeringen in elektrificatie of waterstof (BBL); dat het gevaar dreigt dat CCS fossiele waardeketens mee in stand houdt (RESET);
- dat veel verwacht wordt van chemische recyclage, maar dat deze technieken nog niet op punt staan en in elk geval veel energie verbruiken (RESET);

wat meer bepaald de inzet op materialenefficiëntie en de circulaire economie betreft:

- dat twee derde van de CO₂-emissies verband houdt met het gebruik van materialen, en dat de circulaire economie onmisbaar is voor de klimaattransitie (HIVA);
- dat circulaire economie gaat over het verminderen, vertragen en herinzetten van materialen (HIVA);
- dat er verschillende circulaire strategieën bestaan (cf. de circulaire ladder) en dat het circulair materiaalgebruik in Vlaanderen volgens de CE-monitor vooruitgaat, maar zeer traag; dat er een relatieve ontkoppeling is van economische groei en materiaalgebruik, maar dat er in absolute termen nog steeds een verhoogde inzet is van materialen (HIVA);
- dat de circulaire economie in Vlaanderen nog in een pilootfase verkeert, en nog vooral gelijkstaat aan een recyclage-economie (HIVA);
- dat in het stimuleren van circulariteit bij bedrijven nog te veel ingezet wordt op het behoud van bestaande waardeketens in plaats van in te zetten op een grondige transformatie van deze waardeketens (RESET);
- dat de inzet van de Vlaamse Regering voor een circulaire industrie te zeer een ad-hoc beleid blijft en te weinig uitgaat van een duidelijk toekomstscenario (RESET);

en dringt daarom aan op volgende bijkomende besluiten en acties:

- het sluiten van een klimaatakkoord met de industrie naar Nederlands model (Manon Janssen), met:
 - i. een Klimaatwet met duidelijke energie-, klimaat- en materiaal-doelstellingen voor de industrie;
 - ii. klimaattafels en een transparant participatiemodel;
 - iii. de strategische planning van infrastructuur in samenwerking met de bedrijven én met de federale overheid;
- waarbij gekozen wordt voor een hoger aandeel van elektrificatie (cf. BBL-Climactstudie) en voor meer steun van de overheid voor investeringen in elektrificatie (Voka);
- waarbij in tweede instantie ook gekozen wordt voor complementaire investeringen in groene waterstof (Flux50);
- waarbij de Participatiemaatschappij Vlaanderen (PMV) omgevormd wordt tot een heuse Klimaatbank (BBL);

wat het Vlaamse klimaatbeleid rond de niet-ETS-industrie betreft:

- niet enkel een klimaatsprong en klimaatroadmaps voorzien voor de ETS-industrie, maar ook voor de non-ETS-industrie (Frederik Loeckx, Flux50);
- de opzet van een (missiegedreven) moonshotprogramma ook voor non-ETS-industrie, bijvoorbeeld een moonshotprogramma voor de voedingsindustrie (Frederik Loeckx, Flux50), want nu is er enkel een vrijblijvende Vlaamse Voedselstrategie zonder veel extra middelen of doelstellingen (Nadia Lapage, Federatie Voedingsindustrie (FEVIA), op de Vlaamse Voedselconferentie op 2 december 2022);
- de uitbreiding van energiebeleidsovereenkomsten (EBO's) naar non-ETS is een goede zaak, maar dit wordt best ook uitgebreid naar kmo's (Frederik Loeckx, Flux50);
- de uitbreiding van de ecologiepremie, zowel qua budget als qua aantal energiebesparende technologieën die in aanmerking komen, bijvoorbeeld inzake koeling, transport, verlichting en verwarming (UNIZO);

wat de verduurzaming van de warmtevraag in de non-ETS betreft:

- gaan voor 47% omschakeling van gasboilers naar (industriële) warmtepompen als oplossing voor de valorisatie van lagetemperatuurwarmte (Frederik Loeckx, Flux50);
- werk maken van investeringen en een actieplan voor hogetemperatuurwarmte in de lijn van de studie van het Agentschap Innoveren en Ondernemen (VLAIO) over de vergroening van de energie-intensieve industrie (Voka);
- voorzien van cascadering: geen warmte van ETS-bedrijven direct leveren aan woningen, eerder aan non-ETS-bedrijven (Frederik Loeckx, Flux50);
- waterstof in eerste instantie voorbehouden voor de hogere temperatuurvraag van bedrijven, cf. de waterstofladder (Agoria);
- werk maken van meer warmte- of koudenetten voor kmo-bedrijventerreinen en bebouwde wijken om de Vlaamse achterstand ter zake weg te werken (UNIZO);

wat het Vlaams beleid rond de ETS-industrie betreft:

- snel verder werk maken van de geplande Klimaatsprong met een actieve rol voor vakbonden én milieubeweging in het Permanent Overlegorgaan Klimaatsprong Industrie, waarbij de industriële transitie een vast onderdeel wordt van het sociaal overleg en het overleg met het middenveld (BBL);
- het werken met klimaatroadmaps die minder vrijblijvend zijn en met klimaattoetsen naar Duits voorbeeld die bijvoorbeeld kunnen gebruikt worden als voorwaarde voor het verkrijgen van strategische transformatiesteun voor investeringen (BBL);
- het werken met 'science based targets' (BACA);
- niet enkel aandacht besteden aan scope 1- (eigen productie) en scope 2- (energiegebruik) emissies, maar ook aan scope 3-emissies (in de hele waardeketen) (BACA, BBL, RESET): van de ontginning van grondstoffen tot aan het einde van de levensduur van geproduceerde goederen, en indien nodig ook het drastisch ombouwen van de bestaande waardeketens (RESET);
- het werk maken van een nieuw financieel instrument ter ondersteuning van investeringen in het klimaatneutraal en circulair maken van bedrijven – carbon contract for difference (CCfD) – zoals in Duitsland (ruime instemming van Voka tot BBL), of een systeem zoals in Nederland (SDE++ = Stimulering Duurzame Energieproductie en Klimaattransitie) (BBL);

- eventueel CO₂-heffing op bedrijven complementair met de CO₂-beprijzing via ETS op Europees niveau (Manon Jansen, Nederlands Klimaatakkoord);

wat de inzet op CCS betreft bij de industriële transitie:

- de inzet van CCS voorzien enkel indien er geen acceptabel en kosteneffectief alternatief voorhanden is (Manon Janssen, Nederlands Klimaatakkoord);
- investeringen in CCS nooit ten koste laten gaan van noodzakelijke en meer duurzame investeringen in de groene elektrificatie van industriële processen of in de inzet van groene waterstof of andere groene moleculen in de industrie (BBL; RESET);
- vooral inzetten op onderzoek en pilootprojecten op het vlak van een circulair hergebruik van CO₂ via CCU-processen (carbon capture and utilisation) (BBL; RESET);

wat de inzet op een grotere materiaalefficiëntie en de omslag naar een circulaire economie betreft:

- de doelstelling van 30% minder materialenverbruik tegen 2030 concreet vertalen in het industrieel beleid (BBL);
- de ontmanteling en recyclage van (auto)batterijen tegen 2032 in Vlaanderen op punt stellen (transitiemanager Clean Power for Transport (CPT));
- meer inzetten op biogebaseerde waardeketens: afval en reststoffen terug gebruiken als grondstof om minder afhankelijk te worden van fossiele grondstoffen (Catalisti);
- meer aandacht hebben voor tewerkstelling in klimaatneutrale en circulaire economie, werk maken van een 'just transition' waarbij niemand wordt achtergelaten (RESET);
- meer inzetten op echte reconversieplannen, bijvoorbeeld de uitfasering van klassieke olieraffinaderijen (BBL);
- sociale contracten voorzien voor de decarbonisatie van bedrijven en werk maken van groene cao's (RESET);
- bij de beoordeling van de maturiteit van klimaat- en circulaire technologieën, meer aandacht besteden aan 'societal readiness levels' in plaats van enkel 'technological readiness levels' (BBL);

g) wat het landbouwbeleid betreft, stelt het Vlaams Parlement vast:

- dat gezorgd dient te worden voor een rechtvaardig inkomen voor landbouwers, gezonde en voldoende voeding voor iedereen en dat zonder dat de milieu- en klimaatgebruiksruimte wordt overschreden (BBL; Tessa Avermaete);
- dat in die zin nood is aan een klimaatslimme(re) landbouw die boeren ook een correcte prijs verzekert (ABS);
- dat de boer niet als de oorzaak van de klimaatopwarming mag beschouwd worden, maar als een deel van de oplossing (Jos Van Reeth);
- dat de huidige crisis in het landbouwbeleid ook kansen schept om de bakens uit te zetten voor een langetermijnperspectief voor een duurzame landbouw met horizon 2050 (BBL);
- dat er in die zin een sterke nood is aan een dialoog met jongeren/ jonge landbouwers (Tessa Avermaete);

wat de omvang van de veestapel betreft:

- dat er de afgelopen 15 jaar een stagnatie is opgetreden wat de reductie van broeikasgassen door de landbouw betreft en in sommige sectoren zelfs een toename (Greenpeace), o.a. vooral door de groei

- van de melkveesector nadat Europa de melkquota losliet (Instituut voor Landbouw-, Visserij- en Voedingsonderzoek (ILVO));
- dat het met de huidige maatregelen niet mogelijk is om de CO₂-emissies van de Vlaamse landbouw sterk te reduceren, noch de 25 procent reductie te halen, laat staan een vermindering met meer dan 30 procent (Tessa Avermaete);
 - dat het onmogelijk is om de doelstellingen op het vlak van broeikasgasreductie en van natuur, stikstof, bodem, waterkwaliteit en luchtkwaliteit te bereiken zonder te kijken naar de bron en dus zonder een vermindering van de veestapel (Greenpeace);
 - dat er gebrek is aan een langetermijnvisie/plan en de erkenning van een noodzaak aan structurele veranderingen, vooral in de veehouderij; dat de noodzakelijke afbouw van de veestapel niet vanzelf zal gaan (Tessa Avermaete);
 - dat vee en vooral herkauwers nochtans belangrijk zijn in een circulair landbouwmodel en als beheerder van grasland (ABS);

wat de inzet van technische maatregelen en vooral de aanpak van enterische emissies betreft:

- dat versterkt moet worden ingezet op drie grote groepen van maatregelen, met name dier- en bedrijfsmanagement, voedermaatregelen en genetica, om de doelstellingen van de convenant enterische emissies (19% reductie tegen 2030 t.a.v. 2005) te halen, dat meer steun nodig is via de ecoregelingen om te vermijden dat de meerkost van bijvoorbeeld de inzet van 3NOP doorgerekend wordt aan de consument (Boerenbond);
- dat door de groei van vooral de melkveehouderij de inspanning in het kader van de convenant Enterische emissies voor rundvee moet verhoogd worden (ABS), dat alleen al door inzet op emissiearm veevoeder een reductie van 26% moet mogelijk zijn (Boerenbond);
- dat België de 'methane pledge' ondertekend heeft en dat technische maatregelen niet zullen volstaan om dit engagement in te lossen, dat er ook volumemaatregelen nodig zullen zijn (BBL);
- dat het onderzoek naar oplossingen via de genetica nog lang kan duren (BBL);

wat het bodembeheer betreft:

- dat het gezond houden van de bodem een kwestie is van gezond boerenverstand (ABS);
- dat er nood is om maximaal koolstof op te slaan in de bodem en dat de overheid de opslag van CO₂ en koolstof dan ook maximaal moet aanmoedigen en dit niet mag overlaten aan de privésector (Jos Van Reeth);

wat de nadruk op exportgerichte landbouw betreft:

- dat de Vlaamse landbouw sterk gericht blijft op de uitvoer en bijvoorbeeld op vlak van vlees veel meer produceert dan wat voor zelfvoorziening nodig is: Vlaanderen produceert ongeveer 2,7 keer zoveel varkensvlees en ongeveer 2,6 zoveel kippenvlees dan de Vlamingen zelf kunnen opeten (Greenpeace);
- dat voedselsoevereiniteit op Vlaams niveau nochtans een illusie is, dat een model gericht op productie voor Vlaanderen ook niet wenselijk is (Tessa Avermaete);
- dat Vlaamse producten beter zijn voor het klimaat en de milieukost van verre transporten vaak onderschat wordt (Boerenbond);
- dat 85 procent van de export van landbouwproducten evenwel gebeurt binnen Europa en slechts 15 procent buiten Europa (Boerenbond), dat de milieukost van transport ook niet mag overschat worden (Tessa Avermaete);
- dat export geen doel en motivatie op zich mogen zijn (BBL);

wat het landgebruik betreft:

- dat door de omvorming van natuurlijke ecosystemen naar land- en akkerbouw per hectare groot koolstofverlies is opgetreden (Wervel);
- dat er integendeel nood is aan 10.000 ha herbebossing tegen 2030 en 50.000 ha tegen 2050 en dat dit deels ten koste zal gaan van landbouwgrond (Tessa Avermaete);
- dat bovendien meer inspanningen nodig zijn op vlak van klimaatadaptatie en het vergroten van het areaal van biodiversiteit op landbouwgrond (BBL);
- dat door de grote afhankelijkheid van onze veeteelt van soja, onder meer uit Zuid-Amerika, zich ook een groot probleem stelt van geïmporteerde ontbossing en biodiversiteitsverlies (Wervel; Greenpeace);
- dat het landbouwareaal nodig voor de productie van voeder voor dieren beter kan worden ingezet voor de productie van meer plantaardige voeding (BBL);

en dringt daarom aan op volgende bijkomende besluiten en acties:

wat (sociaal rechtvaardige) agro-ecologie als uitgangspunt betreft:

- dat een toekomstvisie op de landbouw uitgezet wordt waarin (naar Nederlands model) duidelijke keuzes gemaakt worden: meer steun voor kringlooplandbouw (BBL; Wervel), regeneratieve landbouw en agro-ecologie (Greenpeace), waarbij boeren de volle steun krijgen om de transitie te maken en daarbij de garantie krijgen op een volwaardig inkomen;
- dat het garanderen van een eerlijke prijs voor de landbouwer steeds als basisvoorwaarde geldt waarbij tegelijk ook aandacht is voor een flankerend beleid voor de kwetsbare consumenten (BoerenBond);
- dat daarbij concreet gekozen wordt voor extra steun aan de teelt van diepwortelende gewassen, meer mengteelt, ruimere rotaties en meer incorporatie van meerjarige teelten in de rotaties (Wervel);
- dat de ambities inzake agroforestry fors verhoogd dienen te worden (Wervel; ABS);
- dat daarbij ook gezorgd wordt voor meer vlinderbloemige gewassen of mengteelten om de input van meststoffen te reduceren en om minder afhankelijk te zijn van de invoer van eiwitrijke gewassen uit het verre buitenland (ABS);
- dat landbouw en landschapsbeheer verenigd worden in het verdienmodel van de landbouwer (BBL);
- dat ook meer budget moet worden uitgetrokken voor het Vlaams actieplan tegen voedselverspilling (BBL);

wat het bodembeheer betreft:

- dat prioriteit gegeven wordt aan een beter bodembeheer en aan bodemherstel op vlak van koolstofopslag, waterinfiltratie en waterzuivering, klimaatbuffering, het in stand houden van de nutriëntenkringlopen, het beschermen van het bodemleven (Wervel);
- dat in de akkerbouw met het oog op bodemverbetering de keuze voor milieuvriendelijke gewassen bevorderd wordt (ABS), dat het telen van meerdere soorten tegelijk aangemoedigd wordt om zo de koolstofopslag in de bodem snel te verhogen (Jos Van Reeth);
- dat voorrang gegeven wordt aan het stimuleren van 'carbon farming', waarbij een nieuw verdienmodel gecreëerd wordt voor landbouwers door hen een vergoeding te geven voor de opslag van koolstof in de bodem en waarbij een regulerend kader wordt opgemaakt voor koolstofmakelaars: bedrijven of burgers die bemiddelen tussen bedrijven die koolstofneutraal willen worden en landbouwers die een vergoeding krijgen voor koolstofopslag (ILVO);
- dat daarbij verder werk gemaakt wordt van een teeltenatlas en een bodempaspoort om de kwaliteit en de koolstofinhoud van een bodem

- op een ernstige manier te meten en op te volgen (BBL; Renaat Debergh);
- de invoering van sleutelindicatoren of een label die zowel de bodemvruchtbaarheid, de voedselgezondheid als de phytonutriënten aangeven, maar ook de CO₂-opslag, wateropslag, erosiebestrijding van gronden; de sleutelindicatoren kunnen ook toegepast worden op natuurreservaten, paardenweiden en zelfs privétuinen (Jos Van Reeth);
 - dat ook extra steun gegeven wordt voor klimaatadaptatie: peilgestuurde drainage, irrigatie met afvalwater, het telen van droogtetolerante gewassen (ILVO);

wat de omvang van de veestapel betreft:

- dat er meer steun nodig is voor de strategie van eiwitdiversificatie, waarbij wordt ingezet op meer plantaardige en minder dierlijke eiwitten (BBL, ILVO), ook om een gezond en evenwichtig dieet voor consumenten te bevorderen (cf. het obesitasprobleem) (Tessa Avermaete);
- dat in die zin een aanpassing nodig is van de publiciteit van het Vlaams Centrum voor Agro- en Visserijmarketing (VLAM), die nog sterk gericht is op de promotie van dierlijke eiwitproducten (BBL);
- dat een beleidsscenario dient ontwikkeld te worden waarin expliciet gekozen wordt voor een inkrimping van de veestapel, aangezien met technische maatregelen alleen de milieu- en klimaatdoelstellingen niet kunnen gehaald worden (Greenpeace);
- dat daarnaast nog sterker kan ingezet worden op technische oplossingen zoals het toedienen van nitraat aan voeder, bedrijfsmanagement (dieren langer op het bedrijf houden), het vergroten van het budget voor de ecoregelingen en het werk maken van eco-labeling (Mark van Nieuwland);
- dat werk gemaakt wordt van de erkenning van dierlijke mest als grondstof als inzet voor vergisting binnen de marges van een duurzaam mestbeleid (ABS);
- dat de afhankelijkheid van ingevoerde soja wordt afgebouwd (Wervel, BBL), dat tegen 2030 alle ingevoerde soja die nog gebruikt wordt duurzaam gecertificeerd is (Boerenbond);

wat specifiek de glastuinbouw betreft:

- dat sterk kan ingezet worden op duurzame belichte teelt (in de toekomst voor 100% met ledbelichting) waarbij de bestuiving gebeurt door hommels, gebruik wordt gemaakt van biologische bestrijders en energiebesparing door schermdoeken en warmte-krachtkoppeling (Primato);
- waarbij verder onderzoek nodig is naar het capteren van CO₂ (cf. het lopend onderzoek van de Thomas Morehogeschool) en nog extra kansen kunnen geschapen worden voor hernieuwbare energie (Primato);

wat specifiek de duurzaamheidsmonitoring betreft:

- dat verder werk gemaakt wordt van klimaatscans om de klimaatimpact van bijvoorbeeld melk of aardappelen te meten; dat daarbij werk gemaakt wordt van de ontwikkeling van een eigen onafhankelijke tool naast de Europese 'Product Environmental Footprint' (Veerle Vanlinden);
- dat daarbij een volledige levenscyclusanalyse verzekerd wordt waarbij men kijkt naar alle gebruikte grondstoffen en alle veroorzaakte emissies: vanaf het ontginnen van grondstoffen totdat het product de boerderij verlaat (Veerle Vanlinden);

- dat verder onderzoek gebeurt naar ook een aangepaste monitoring van producten afkomstig van precisielandbouw, boslandbouw of landbouw via agro-ecologische principes (Veerle Vanlinden);

h) wat het transport betreft:

stelt het Vlaams Parlement vast:

- dat de drie pijlers voor het klimaatbeleid in de transportsector zijn: het vermijden, het verschuiven en het verschonen van verkeer (Mobiliteitsraad van Vlaanderen (MORA));
- dat de Mobiliteitsvisie 2040 van de Vlaamse Regering niet tegemoet komt aan de ambitie van het 'Fit for 55'-programma (MORA);
- dat de Vlaamse Regering een kwantumsprong heeft gemaakt in de investering in fietsinfrastructuur, maar dat een concreet Fietsbeleidsplan nog ontbreekt (MORA);
- dat te veel de focus gelegd wordt op de vervanging van fossiele wagens door elektrische wagens, en er meer focus nodig is op minder particuliere wagens/meer deelwagens (VVSG);
- dat het eerste doel moet zijn om de mobiliteitsbehoefte zo laag mogelijk te houden, cf. het model van de vijftienminutenstad (Gerrit Jan Schaeffer, Energyville);
- dat 'reshoring' en 'nearshoring' nodig zijn om de groei van het internationale goederenverkeer tegen te gaan (Gerrit Jan Schaeffer, Energyville);
- dat met autodelen veel CO₂-uitstoot kan vermeden worden, want elke autodeler bespaart jaarlijks het equivalent van een vliegtuigreis van 2700 km aan CO₂ (Autodelen.net);
- dat het aantal elektrische bussen fors achterblijft in vergelijking met andere landen, dat hiervoor een investering van 4 à 5 miljard euro nodig is, dat hiervoor geen middelen gebruikt werden van het programma Vlaamse Veerkracht (MORA);

wat specifiek het beleid betreffende elektrische wagens betreft:

- dat gestreefd wordt naar 1,5 miljoen elektrische wagens in Vlaanderen en 100.000 laadpunten (of 140.000 tegenover 20.000 nu (FEBIAC (de Belgische en Luxemburgse automobiel- en tweewielerfederatie))), waarvan de helft semipubliek, tegen 2030 (Fluvius; Gerrit Jan Schaeffer, Energyville);
- dat er in 2030 meer dan 1 miljoen batterijelektrische of zero-emissiewagens zullen zijn in Vlaanderen, dat tegen 2030 25% van het Vlaamse wagenpark elektrisch zal zijn (EV Belgium; laadnetwerk Allego);
- dat niet het aantal laadpalen belangrijk is, maar wel de netcapaciteit die voor het elektrisch laden van voertuigen beschikbaar is in relatie tot de voertuigvloot (EV Belgium; laadnetwerk Allego);
- dat op gelijkstroom (DC) geladen wordt, dat veel van de hernieuwbare energie ook gelijkstroom is, maar dat alle infrastructuur die vandaag door de netbeheerder gelegd wordt, om veiligheidsredenen, wisselstroom is (EV Belgium; laadnetwerk Allego);
- dat via DC-laadnetwerken sneller opladen mogelijk is voor personenwagens, dat ook voor het laden van elektrische trucks en bestelwagens het maximale bereik snel toeneemt (EV Belgium; laadnetwerk Allego);
- dat er nood is aan aangepaste laadinfrastructuur in appartementsgebouwen; dat er nood is aan fiscale maatregelen om verenigingen van mede-eigenaars (VME's) te overtuigen om te investeren in laadinfrastructuur (Unie van Syndici);
- dat in het pad van de bedrijfswagens er een gat zit tussen 2026 en 2035, dat er in Vlaanderen onvoldoende beleid is rond tweedehands-wagens (EV Belgium; laadnetwerk Allego);

- dat elektrische tweedehandswagens meer in eigen land moeten blijven (FEBIAC);
- dat er zich problemen stellen voor de standaardisering – op dit moment is volgens Synergrid slechts één type laadpaal gekeurd voor vehicle to grid (Flux50);
- dat voor schepen en vliegtuigen de combinatie van batterijelektrische en waterstofelektrische voertuigen de oplossing is, dat de markt zal bepalen hoe de verdeling gebeurt (Waterstofnet);
- dat zowel voor personen- als goederenvervoer elektrificatie de beste optie is, dat ongeveer één laadpaal voor elke wagen nodig is (Gerrit Jan Schaeffer, Energyville);
- dat er nood is aan een 'well to wheel'-calculatie van de uitstoot (P1 Performance fuels);

wat de verduurzaming van andere transportmodi betreft:

- dat ook de elektrificatie van korte vluchten mogelijk is (Gerrit Jan Schaeffer, Energyville);
- dat synthetische brandstoffen nodig zijn voor zeevaart en voor lange-afstandsvluchten (Gerrit Jan Schaeffer, Energyville);
- dat zwaar vrachtvervoer voor 74% op batterij (BEV) of op fuel cell (FCEV) kan overschakelen, dat er echter ook nog een 15% nodig is voor verbeterde verbrandingsmotoren (ICE, internal combustion engines) (FEBIAC);
- dat voor zero-emissievrachtwagens een energiemix nodig is in functie van de aard, het laadvermogen en de afstand die de vrachtwagen moet afleggen (Koninklijke Federatie van Belgische Transporteurs en Logistieke Dienstverleners (Febetra));
- dat binnen het kader van de Internationale Maritieme Organisatie, SECA en NECA inzetten op respectievelijk zwavelvrije en stikstofvrije zones (Port of Antwerp-Bruges);
- dat al sterk wordt ingezet op walstroom in de Antwerpse haven, dat alle grote West-Europese havens hebben afgesproken om tegen 2028 de grote containerterminals te voorzien van walstroomfaciliteiten (Port of Antwerp-Bruges);
- dat wordt ingezet op multifuel (Ing, waterstof, methanol, ammonia enzovoort) en green lanes naar havens die ook over die faciliteiten beschikken (zoals de green lane Antwerpen-Montreal) (Port of Antwerp-Bruges);
- dat op land wordt gewerkt aan de toename van het aandeel spoorverkeer en binnenvaart (Port of Antwerp-Bruges);

en dringt daarom aan op volgende bijkomende besluiten en acties:

- een fiscaal voordeel voorzien voor mensen zonder eigen wagen, en geen kilometerheffing heffen op deelwagens (Autodelen.net);

wat het beleid inzake elektrische en waterstofwagens betreft:

- wat de uitfasering van de aankoop van fossiele verbrandingsmotoren in Vlaanderen tegen 2029 betreft, dringend werk maken van een plan om deze ambitie waar te maken (EV Belgium; laadnetwerk Allego);
- werk maken van een Vlaams plan voor laadinfrastructuur naar het model van de Nederlandse Nationale Agenda Laadinfrastructuur, in samenwerking met de Brusselse en Waalse overheid (EV Belgium; laadnetwerk Allego);
- werk maken van een standaardisering voor vehicle-to-grid (Flux50);
- het kwalitatiever maken van de aanbestedingen voor laadpalen (EV Belgium; laadnetwerk Allego);
- de verhoging van het aantal semipublieke laadpunten – de principes 'paal volgt wagen' en 'paal volgt paal' hebben hun limieten –; er

- is nood aan een aangepast ruimtelijk beleid en het groeperen van wagens en palen zoals in Oslo (EV Belgium; laadnetwerk Allego);
- een connectie- of rotatietarief invoeren voor publieke parkeerplaatsen voor elektrische wagens (om te vermijden dat laadpalen te lang bezet blijven), werken met reserveringssystemen en dynamische piek- en dalprijzen (EV Belgium; laadnetwerk Allego), geen rotatietarief voor deelwagens (Autodelen.net);
 - wettelijke knopen ontwarren op vlak van bidirectionaliteit (EV Belgium; laadnetwerk Allego);
 - werk maken van een collectieve aanpak van de laadinfrastructuren in appartementsgebouwen (Unie van Syndici);
 - prikkels geven om bedrijfswagens binnen de landsgrenzen te houden zodat een contingent aan elektrische voertuigen wordt opgebouwd (zoals in Nederland, Frankrijk en Duitsland) (EV Belgium; laadnetwerk Allego);
 - naar Duits voorbeeld het prijsverschil overbruggen tussen dieseltrucks en elektrische trucks (aangezien de huidige ecologiepremie niet volstaat) (Febetra, FEBIAC); ook steun en snelle vergunningen voorzien (Febetra) voor laadinfrastructuur voor vrachtverkeer (FEBIAC);
 - voorzien (naar Duits voorbeeld) van een 'electric road system' met conductief laden via pantograaf tussen Antwerpen en Rotterdam (transitiemanager CPT);

wat de verduurzaming van andere transportmodi betreft:

- subsidies of financiële incentives voorzien om het potentieel van gecombineerd vervoer beter te benutten, een overslagcheque voorzien voor de overstap van vrachtwagens naar vervoer per trein of per schip (Febetra);
- werk maken van 'laden zonder zorgen' (transitiemanager CPT);
- werk maken van een betere binnenvaartontsluiting voor Zeebrugge (Port of Antwerp-Bruges);

i) wat het beleid inzake klimaatadaptatie betreft, stelt het Vlaams Parlement vast dat:

- de Vlaamse Regering kiest voor een groen-blaauwe infrastructuur, een vermindering van het waterverbruik door de Blue Deal, het maken van ruimte voor water in functie van de waterveiligheid en de droogte, het herstel en het klimaatbestendig beheer van natuur, bos en open ruimte, een klimaatbestendige gezondheidszorg (Griet Verstraeten);
- het klimaatadaptatiebeleid wordt gecoördineerd en gemonitord via het platform Klimaatbestendig Vlaanderen (Griet Verstraeten);
- er 150 miljoen euro extra budget is voor de maatregelen in het Vlaams Klimaatadaptatieplan, bovenop het bestaande beleid (Griet Verstraeten);
- er 500 miljoen euro werd vrijgemaakt voor de Blue Deal (Bernard De Potter, Coördinatiecommissie Integraal Waterbeleid (CIW));
- sterke punten van het Vlaams klimaatadaptatiebeleid zijn: het niet onnodig verharderen, de voorkeur voor natuurgebaseerde maatregelen en het gebruikmaken van de mogelijkheden die de aanleg of renovatie van infrastructuur biedt (Jan Cools);
- klimaatproblemen mensen in armoede harder treffen, terwijl deze mensen minder weerbaar zijn (Karel Pype);
- bepaalde werknemers en met name buitenberoepen meer worden blootgesteld aan extreme weersomstandigheden, zoals bijvoorbeeld hittegolven (Karel Pype);
- Vlaanderen de twee voorbije jaren te lijden had van een waterbom (2021) en van grote droogte en hitte (2022), dat de CIW in opvolging daarvan actieprogramma's uitwerkte (Bernard De Potter, CIW);

- het overstromingsbeleid van de Vlaamse Milieumaatschappij (VMM) uitgaat van drie principes: protectie, preventie en paraatheid (Bram Vogels, VMM);
- het terugdringen van het ruimtebeslag en het vrijwaren van open ruimte cruciaal zijn met het oog op preventie (Bram Vogels, VMM);
- de bijzondere nood- en interventieplannen naar aanleiding van juli 2021 opnieuw tegen het licht zijn gehouden (Bram Vogels, VMM);
- Vlaanderen beschikt over een netwerk van 1000 kilometer aan rivieren en kanalen en dat 80% van de bedrijven op minder dan 10 kilometer ligt van een waterweg, wat bijzondere kansen biedt voor een duurzame modal shift (De Vlaamse Waterweg);
- het geactualiseerde Sigma-plan meer is dan een louter veiligheidsplan, dat met name voorzien is dat aanvullende overstromingsgebieden maximaal worden ingevuld met natuur, zoals in de vijftien gecontroleerde overstromingsgebieden (De Vlaamse Waterweg);
- bij de actualisatie rekening werd gehouden met een zeespiegelstijging van 60 centimeter en met een stijging van het hoogwater bij een storm van 90 centimeter (De Vlaamse Waterweg);
- werd werk gemaakt van de Green Deal Klimaatbestendige Ruimte en de klimaatadaptatiereflex (Greet Timmermans, VMM);
- werd werk gemaakt van het Vlaams Klimaatportaal en de daar beschikbare klimaatadaptatietools (Greet Timmermans, VMM);
- een nieuwe oproep werd gelanceerd tot subsidiëring van circulair watergebruik (Greet Timmermans, VMM);

en dringt daarom aan op volgende bijkomende besluiten en acties:

- de opmaak van een beoordelingskader voor multifunctionele maatregelen (bijvoorbeeld wanneer verharding moet vermeden worden) (Jan Cools);
- het opschalen van de implementatie, het moet sneller en beter; er is nood aan snelle realisaties op het terrein (Jan Cools);
- de klimaatadaptatie beter koppelen aan het beleid inzake waterkwaliteit (Jan Cools);
- de uitrol van een lokaal adaptatiebeleid als in het Nature Smart Citiesmodel (Jan Cools);
- het klimaatadaptatiebeleid meer afstemmen op werknemers, mensen in armoede, mensen met medische aandoeningen of een handicap (Karel Pype);
- het klimaatadaptatiebeleid dat rekening dient te houden met indicatoren op het vlak van klimaatrechtvaardigheid (adaptation justice index) (Karel Pype);
- een sociaal-ecologisch woonbeleid afgestemd op de sociaal zwakste groepen, bijvoorbeeld via een sterk doorgedreven vorm van geconventioneerd verhuren voor verhuurders (Karel Pype);
- een gids over klimaatverandering op de arbeidsmarkt voor de werknemers (Karel Pype);
- een budgettaire verankering van financiële middelen voor klimaatadaptatie (Bernard De Potter, CIW);
- het bouwen in overstromingsgebieden dat verder moet worden voorkomen (Bram Vogels, VMM) door de watergevoelige openruimtegebieden die al in 2018 afgebakend zijn, aan te vullen met nieuwe op basis van de meest recente overstromingskaarten;
- in opvolging van de meest recente rapporten van het Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), nadenken over bijkomende maatregelen, bovenop het Sigma-plan, bijvoorbeeld de waterbescherming rond Gent (Bovenshelde en Benedenschelde) planmatig aanpakken, zoals dat ook gebeurd is voor de waterbescherming van Antwerpen vanuit de Zeeshelde met het Sigma-plan (Vlaamse Waterweg);

- j) wat het lokale klimaatbeleid betreft, stelt het Vlaams Parlement vast, wat het burgemeestersconvenant en het lokale energie- en klimaatplan betreft:
- dat het resultaat van de eerste burgemeesterconvenant van de EU tegenvalt (doelstelling: 20% broeikasgassen verminderen tegen 2020) (Transition Stories):
 - i. 23 besturen hebben de doelstelling gehaald;
 - ii. 248 kregen een onvoldoende;
 - iii. 29 hebben het totaal niet gehaald;
 - dat het uitgebreide nieuwe burgemeesterconvenant (doelstelling: 40% broeikasgassen verminderen tegen 2030) pas op gang komt (Transition Stories);
 - dat het Lokaal Energie- en Klimaatplan (LEKP 1) van de Vlaamse Regering ondertekend werd door 295 gemeenten (VVSG), dat het LEKP intussen al ondertekend werd door 215 gemeenten en er ook al een LEKP 2.1 gelanceerd werd;
 - dat de doelwaarden van het LEKP onrealistisch zijn, bijvoorbeeld binnen de groene werf moet men één boom per inwoner planten tegen 2030. Voor de stad Antwerpen komt dat neer op 530.000 alleenstaande bomen (Vincent Van Ryssegem);
 - dat de Vlaamse middelen de verleiding creëren om de eigen voorziene middelen voor het klimaatplan te verschuiven naar andere beleidsdomeinen (Transition Stories);
 - dat er gebrek is aan strategische onderbouw en begeleiding om de middelen effectief en efficiënt uit te geven, dat er meer moet ingezet worden op coaching en professionalisering, dat aan het LEKP organisatievoorwaarden moeten gekoppeld worden om de middelen te mogen ontvangen (Transition Stories);
 - dat het LEKP meer gekoppeld moet worden aan ruimtelijke noden (Vlaamse Bouwmeester), dat er nood is aan een ruimtelijk gedifferentieerde aanpak (cf. ervaring met project Klimaatwijken van Team Vlaamse Bouwmeester) (Vlaamse Bouwmeester);
 - dat in de stad Antwerpen gewerkt wordt met een klimaatstadscontract dat een stappenplan en een investeringsplan bevat (Vincent Van Ryssegem);
 - dat in Antwerpen gekozen is voor een gericht 'climate governance model': een Antwerpse Klimaatraad, een klimaatregisseur (Manon Janssen), drie thematische klimaatkamers, en meer dan tien klimaattrajecten (Vincent Van Ryssegem);
 - dat in Antwerpen een Roadmap 2030 werd opgezet voor het stedelijk warmtenet (Vincent Van Ryssegem);
 - dat er in het algemeen een gebrek is aan personeel, een gebrek aan financiële middelen en een gebrek aan technische expertise (Transition Stories), dat de capaciteit van gemeenten moet versterkt worden (VVSG), dat er een grote financieringsnood is; er is nood aan de mogelijkheid om private investeringen vanuit de overheid te borgen en te werken met een rollend fonds (VVSG); de stedelijke klimaattransitie kost 3000 euro/persoon/jaar (Leuven);
 - dat er meer sturing nodig is op Vlaams niveau, dat er nu een grote versnippering is, dat er nood is aan een betere samenwerking van VEKA, Departement Omgeving, ABB, VVSG, provincies, streekintercommunales, Flux50 en ODE (Transition Stories);
 - dat er een gebrek aan uitwisseling is met het Vlaamse niveau (het Europese niveau is toegankelijker!), dat dit zorgt voor gemiste kansen op vlak van opschaling van lokale succesrecepten (Leuven);
 - dat er nood is aan regelluwe zones (Leuven);

- dat er meer aandacht nodig is voor het verzamelen van data en goede monitoring; dat gebeurt uitgebreid door VEKA in het kader van de burgmeesterconvenant en het LEKP, maar daarbij gaat veel aandacht naar het gemeentelijk patrimonium (VVSG, VEKA zelf); er vallen nog gaten, bijvoorbeeld op vlak van de beschikbaarheid van data rond mobiliteit (die gaan maar tot 2016) (Leuven);

en dringt daarom aan op volgende bijkomende besluiten en acties:

- voldoende Vlaamse financiering voorzien zodat het mogelijk wordt om private investeringen vanuit de lokale overheid te borgen (Leuven), om te werken met een rollend fonds (VVSG);
- het instellen van facilitators/transitiemakelaars (Transition Stories);
- het werken met het model van klimaatcontracten met steden (cf. 'climate city contract' vereist voor deelname aan de Europese missie '100 klimaatneutrale en slimme steden tegen 2030') (Leuven);

wat de LEKP-werven betreft,

zoals ook vermeld in de aanbevelingen over energierenovatie:

- de regeling rond Mijn VerbouwPremie is niet geschikt voor een groot deel van het publiek (Vincent Van Ryssegem);
- er is nood aan ontzorging: daarvoor is een structurele financiering nodig van de Energiehuizen (VVSG);
- er is nood aan meer steun voor collectieve renovaties (Antwerpen; VVSG); men moet inzetten op de schaal van een wijk en geïntegreerd werken (niet enkel energie, maar bijvoorbeeld ook inzetten op water, groen, materialen), en niet enkel op de schaal van particuliere woningen en enkel focussen op energieverbruik (Vlaamse Bouwmeester);
- er is samenwerking nodig met de privésector (VVSG);

zoals ook vermeld in de aanbevelingen over warmte:

- er dient een roadmap over warmtenetten in steden opgemaakt te worden samen met de Vlaamse overheid en Fluvius (Vincent Van Ryssegem);
- er moeten plannen opgemaakt worden op basis van een 'inspiratiekaart warmtezonering' (VVSG);

zoals ook vermeld in de aanbevelingen over hernieuwbare energie:

- men moet meer inzet mogelijk maken van het systeem van energiedelen en -gemeenschappen (VVSG);
- men moet de capaciteit zonnepanelen op daken loskoppelen van het gebruik in het gebouw zelf (VVSG);
- er is nood aan extra Vlaamse wetgeving rond windenergie (Comité van de Regio's);

k) wat klimaat en kinderrechten betreft,
stelt het Vlaams Parlement vast:

- dat kinderen die nu 6 jaar oud zijn, bij een klimaatopwarming die onder de 3 graden blijft, twee keer meer natuurbranden zullen meemaken, drie keer meer overstromingen, vier keer meer misoogsten, vijf keer meer droogteproblemen en 36 keer meer hittegolven (Caroline Vrijens);
- dat de 26e 'General Comment' bij het Kinderrechtenverdrag duidelijkheid schept over de relatie tussen kinderrechten en de klimaatverandering (Sarah Meys, Kinderrechtencommissariaat (KRC));
- dat het klimaatprobleem ook een kwestie is van rechtvaardigheid en van ongelijke verdeling van de klimaatrisico's (Sarah Meys, KRC);
- dat het klimaatprobleem ook een probleem is van intergenerationele onrechtvaardigheid (Sarah Meys, KRC);

- dat jongeren soms kwaad, bitter, cynisch of angstig worden, of soms onverschillig (Sarah Meys, KRC);
- en dringt daarom aan op volgende bijkomende besluiten en acties:
- dat er op toegezien wordt dat de klimaatverandering de realisatie van kinderrechten niet ondermijnt (Kobe Hautekiet, Unicef);
 - dat kinderen en jongeren als belangrijke stakeholders erkend worden in de klimaatcrisis (Sarah Meys, KRC);
 - dat er werk gemaakt wordt van een dag voor de herdenking van klimaatslachtoffers (Benjamin Van Bunderen Robberechts);

l) wat tewerkstelling en klimaat betreft, stelt het Vlaams Parlement vast:

- dat 26% van de jobs in Vlaanderen impact zal ondervinden van de energie- en klimaattransitie (Trinomics);
- dat de impact van de energie- en klimaattransitie in Vlaanderen in bijna alle sectoren wel meer werkgelegenheid zal creëren (Trinomics);
- dat de creatie van nieuwe groene banen vooral zal plaatsvinden in de sectoren circulaire economie, (energie)nutsbedrijven, de bouw, en in mindere mate in de maakindustrie (Trinomics);
- dat er gebrek is aan een integraal beleidskader rond tewerkstelling en de groene transitie, dat er ook onduidelijkheid is over de definities (Trinomics);
- dat de tewerkstelling in de circulaire economie in Vlaanderen sneller toeneemt dan in de rest van de Vlaamse economie (HIVA);
- dat vooral meer jobs gecreëerd worden in de leasingsector, de tweedehandssector en het onderhoud van auto's, dat de tewerkstelling in de reparatiesector evenwel achteruitgaat, dat er ook veel nieuwe circulaire jobs bijkomen in deelsectoren van de maakindustrie (HIVA);
- dat de circulaire economie veel kansen biedt aan laaggeschoolden, en dat de jobs meestal mannelijk zijn (HIVA);
- dat er ook veel nieuwe circulaire jobs bijkomen in deelsectoren van de maakindustrie (HIVA);
- dat volgens scenarioanalyses waarbij meer of minder gewicht gegeven wordt aan respectievelijk de leasingeconomie, materialenefficiëntie, een taxshift van arbeid naar materialen en levensduurverlenging van producten (HIVA):
 - i. de impact op het bruto nationaal product (bnp) soms positief, soms licht negatief is;
 - ii. de CO₂-emissies dalen, maar ook niet altijd (door het reboundeffect);
- dat volgens het rapport 'Van Alfa tot Omega' voor de klimaattransitie 12 miljard aan extra investeringen en potentieel 250.000 extra jobs nodig zijn (Annemie Bollen, SERV);
- dat tegelijk het aantal detacheringen uit het buitenland stagneert, dat de instroom in STEM-richtingen (Science, Technology, Engineering and Mathematics) en het aantal werkzoekenden afnemen (Annemie Bollen, SERV);
- dat de krapte op de arbeidsmarkt sterk in conflict komt met de hoge werklast nodig voor de energie- en klimaattransitie (Annemie Bollen, SERV);
- dat er een tekort is aan beschikbare, gekwalificeerde arbeidskrachten om de energierenovatie door te voeren (Minaraad);
- dat er dringend nood is aan een echt actieplan om de capaciteit in de bouwsector op te drijven (Roel Vermeiren, VEKA);
- dat volgens een intern rapport van VEKA er 40.000 extra arbeidskrachten nodig zijn in de Vlaamse bouwsector – de SERV heeft het zelfs over 250.000 (Maarten De Groote, VITO);
- dat werknemers voldoende dienen betrokken te worden bij de klimaattransitie, dat werknemers een hefboom kunnen zijn voor die

- transitie, dat de bezorgdheden over hun job in de toekomst steeds ernstig dienen genomen te worden (RESET);
- dat om een rechtvaardige klimaattransitie te realiseren, rekening dient te worden gehouden met het feit dat sommige sectoren zullen krimpen en andere sectoren zullen groeien, maar dat er netto zeker jobwinst kan zijn (RESET);
 - dat evenwel actief moet ingegaan worden op de angst bij werknemers voor een wijziging van arbeidsvoorwaarden bij die transitie (RESET);
 - dat anderzijds blijkt uit de Acertabevraging dat 65% van de werkzoekenden een voorkeur heeft voor een bedrijf met een positief klimaatbeleid (RESET);
 - dat een eerlijke en rechtvaardige transitie nodig is om het draagvlak voor die transitie te behouden (RESET);

en dringt daarom aan op volgende bijkomende besluiten en acties:

- werk maken van meer samenwerking tussen opleidingen en de inhoud van opleidingen meer afstemmen op de arbeidsmarkt (Trinomics);
- werk maken van samenwerking tussen arbeidsmarkt en onderwijs en zorgen voor meer coördinatie tussen de betrokken departementen; zorgen voor een coördinerende functie of een nieuw agentschap rechtstreeks onder de kanselarij/minister-president (Trinomics);
- campagnes voeren om werkzoekenden en jongeren aan te trekken voor de groene economie (Trinomics);
- de erkenning faciliteren van groene vaardigheden (Trinomics);
- werk maken van omscholing (Agoria);
- de werkgevers sensibiliseren over de rol van groene vaardigheden (Trinomics);
- de circulaire economie aan te wenden als groei- en kansenmotor voor de Vlaamse economie (HIVA);
- daartoe in te zetten op jobcreatie, ook buiten de meer klassieke sectoren van de recyclage-economie en de sociale economie (HIVA);
- dus ook in te zetten op hogere circulaire strategieën zoals herstellen, diensten- en deelsystemen; dat daartoe ook de nodige samenwerking tussen beleidsniveaus en politieke keuzes nodig zijn (HIVA);
- werk maken van een toekomstgerichte arbeidsmarktstrategie om de klimaattransitie mogelijk te maken (Annemie Bollen, SERV);
- daarbij kiezen voor arbeidsintensiviteitsverlagende innovaties, dus voor minder arbeidsintensieve klimaatoplossingen om de transitie te versnellen en de beschikbare arbeidskrachten efficiënter in te zetten naast de haalbaarheid en betaalbaarheid dient ook de uitvoerbaarheid van de transitie becijferd te worden (bijvoorbeeld de uitrol van warmtepompen in plaats van het isoleren van alle woningen naar label A (Annemie Bollen, SERV);
- kiezen voor een aangepaste timing waarbij de inspanningen evenwichtig in de tijd gespreid worden (Annemie Bollen, SERV);
- maximaal synergieën met andere infrastructuurprojecten zoeken (sleufsynergieën) (Annemie Bollen, SERV);
- meer inzetten op collectieve projecten (met lokale actoren, wijkvernieuwingprojecten, coöperatieve projecten, voldoende ruimte voor doe-het-zelvers, ontzorging van de bouwsector wat de 40% niet-bouwtaken betreft) (Annemie Bollen, SERV);
- dringend meer inzetten op een aangepast Vlaams kader en financiering, waar nu alles gericht is op een individuele aanpak (Annemie Bollen, SERV);
- toekomstgericht en efficiënt werken, door het vermijden van administratieve lasten (bijvoorbeeld inzake labelopmaak, aanvraag energieleningen enzovoort) (Annemie Bollen, SERV);
- dringend werk maken van extra vorming en bijscholing op vlak van woningrenovatie (Minaraad), van een verplicht schoolvak rond

- hernieuwbare energie om jongeren warm te maken voor de groene uitdagingen van de bouwsector (Bouwunie);
- rekening houden met de voorhanden zijnde capaciteit in de bouwsector (bijvoorbeeld kiezen voor prefabricatie, cf. het model van Estland) (Maarten De Groot, VITO; Annemie Bollen, SERV);
 - voldoende ondersteuning voorzien voor bouw-kmo's (Bouwunie);
 - toepassen van de 'Just Transition Guidelines' van de International Labour Organization (ILO) voor de Vlaamse klimaattransitie (RESET):
 - i. voldoende financiering en investeringen;
 - ii. sociaal overleg en democratische raadpleging;
 - iii. voldoende wetenschappelijk onderzoek;
 - iv. een degelijk plan voor economische diversificatie waarbij niemand aan zijn lot wordt overgelaten;
 - grondig voorbereiden en sturen door de overheid van de transitie, door departementsoverschrijdend te werken en via een cijfermatige aanpak (RESET);
 - een holistische kijk op de hele waardeketen van bedrijven (RESET);
 - werk maken van sociaal overleg met werknemers en de omgeving (RESET);
 - subsidies en investeringen steeds afstemmen op de lange termijn (2050); in die zin zijn er transparante plannen nodig voor bedrijven, industriële clusters, op sectoraal en op Vlaams niveau (RESET);

m) wat de financiering van het klimaatbeleid betreft, stelt het Vlaams Parlement vast:

- dat de overheid steeds meer beroep doet op de financiële sector voor het realiseren van de klimaattransitie (Belgische Federatie van de Financiële Sector (Febelfin));
- dat de financiële sector vertrekt van een 'dubbele materialiteit':
 - i. de financiële materialiteit: het vermijden van risico's, het vinden van opportuniteiten om nieuwe financiële waarden te creëren;
 - ii. de milieu- en sociale materialiteit: negatieve impact op de samenleving (bijvoorbeeld bij de financiering van steenkoolcentrales) of positieve impact (bij de financiering van windturbines) (Febelfin);
- dat de Europese taxonomie in belangrijke mate bepaalt welke economische activiteiten als duurzaam gelden (Febelfin);
- dat de financiële sector concreet actief is via kredietverlening (bijvoorbeeld voor de renovatie van woningen of het leasen van wagens), projectfinanciering (bijvoorbeeld groene obligaties voor ondernemingen, 'sustainability linked loans'), ondernemingskredieten (bijvoorbeeld cofinanciering met de EIB) en adviesverlening (Febelfin);
- dat PMV 1,2 miljard euro in portefeuille heeft en ook financier van de klimaattransitie wil zijn (PMV);
- dat PMV financier kan zijn van klimaatgunstige innovatie en ervoor kan zorgen dat zo snel mogelijk nieuwe duurzame producten naar de markt gebracht worden (PMV);
- dat PMV dienst doet als de backoffice voor 30.000 energieleningen sinds 2015 en nu ook werkt aan een groene versie van win-winleningen (PMV);
- dat de overheid een belangrijke rol kan spelen in de bepaling van het risicoprofiel van investeringen in energie-infrastructuur, cf. de afnemende LCOE (levelized cost of energy) van wind- en zonne-energie (PMV);
- dat PMV samen met ESCO's zoals Wattson kan instaan voor derdepartijfinanciering bij investeringen in energiebesparing (PMV);
- dat PMV voor grotere energie-infrastructuurinvesteringen (Trans-Europees Netwerk (TEN), snellaadinfrastructuur, waterstoftankstations, lng-tankstations voor de binnenvaart) samenwerkt met Europa (PMV);

- dat via het beheer van pensioenfondsen veel middelen kunnen gemobiliseerd worden (47 miljard euro beheerd vermogen) (Pensioen Plus);
- dat pensioenfondsen altijd rekening dienen te houden met de belangen van aangeslotenen, het vereist rendement, aanpassing aan de toekomstige uitkeringen en de nood aan diversificatie (Pensioen Plus);
- dat 80% van de beleggingsfondsen nu ESG-criteria (environmental-social-governance) mee als uitgangspunt neemt (Pensioen Plus);
- dat de Belgische pensioenfondsen goed scoren in de Europese klimaatstresstest (Pensioen Plus);

en dringt daarom aan op volgende bijkomende besluiten en acties:

- nog meer een beroep doen op de financiële sector als partner (Febelfin);
- nog meer een langere looptijd van consumentenkredieten mogelijk maken (bijvoorbeeld voor kredieten van 3000 tot 10.000 euro), van nu 42 tot 48 maanden naar 60 maanden (Febelfin);
- de inschrijving voor hypothecaire kredieten verlengen van 30 naar 40 jaar (Febelfin);
- het asbestattest beter inzetten bij de beoordeling van kredietdossiers (Febelfin);
- een duidelijker definitie geven van groene consumentenkredieten (Febelfin);
- één uniforme kwaliteitsstandaard ontwikkelen voor duurzame beleggingsfondsen (cf. het bestaand 'Towards sustainability label'), op Europees niveau (Febelfin);
- toegang verlenen tot de Vlaamse databanken voor het raadplegen van EPC-attesten (Febelfin);
- het instellen van regelluwe zones waar innoverende oplossingen uitgetest kunnen worden (PMV);
- werken met het Japanse instrument van JCM (Joined Credit Mechanism), waarbij CO₂-reductierechten verworven worden voor concrete decarbonisatieprojecten in binnen- en buitenland (PMV);
- duurzame investeringen verder faciliteren (vooral op Europees niveau) (Pensioen Plus);
- inzetten op overheidswaarborgen of -garanties om duurzame investeringen aan te moedigen (Pensioen Plus);
- het beleggingsuniversum zo ruim mogelijk houden (niet te veel werken met uitsluitingen); in plaats van bedrijven uit te sluiten, beter zo snel mogelijk investeren in het groen maken van deze bedrijven (Pensioen Plus).

Staf AERTS
Mieke SCHAUVLIEGE
Chris STEENWEGEN
Stijn BEX
Björn RZOSKA
Johan DANEN